

YUNANİSTAN'IN İZMİR'İ İŞGALİ VE ABD

Kenan ÖZKAN*

Öz: Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkmıştır. Ateşkes antlaşmasından ziyade âdeta bir teslimiyet belgesi niteliğinde olan mütarekenin 7. maddesi gereğince İtilaf devletleri, savaş öncesinde imzaladıkları gizli anlaşmalar doğrultusunda Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgale başlamışlardır. Şüphesiz bu işgallerin en önemlisi 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesidir. İzmir'in işgali Türk halkında büyük bir tepkiye neden olmuş ve bu sayede Kurtuluş Savaşı'na giden süreç hız kazanmıştır. Bu çalışmada, İzmir'in işgaline giden süreçte başta ABD olmak üzere İtilaf devletlerinin Paris Barış Konferansı'nda izledikleri politika ve işgal kararının alınmasında oynadıkları rolün yanı sıra işgal sonrasında yaşanan gelişmeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, ABD, İngiltere, Yunanistan, Paris Barış Konferansı, Amiral Bristol.

GREEK OCCUPATION OF İZMİR, AND THE USA

Abstract: The Ottoman Empire accepted defeat in the First World War by signing the Armistice Treaty of Mudros on 30 October 1918. In accordance with the Article 7 of this armistice, rather a document of submission than a truce, the Entente States started to occupy different regions of Anatolia pursuant to the secret treaties which they had already concluded before the war. Evidently, the most important one of those occupations was the occupation of Izmir by Greece on 15 May 1919. This event caused great reaction among Turkish people, thus accelerated the process of Turkish War of Independence. This paper focuses on the process leading to the occupation of Izmir, the policy followed by the Entente States, mainly the USA, during the Paris Peace Conference, and their roles on the occupation decision, as well as the developments in the post-occupation period.

Key Words: İzmir, USA, Britain, Greece, Paris Peace Conference, Admiral Bristol.

1. İngiltere ve Yunanistan Arasındaki Pazarlıklar

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte İngiltere ve Yunanistan'ın yaklaşması Balkan Savaşları sırasında daha da hız kazanmıştır. 1856 Paris Kongresi ile birlikte takip ettiği Osmanlı toprak bütünlüğü politikasına 1878 Berlin Kongresi'yle son veren İngiltere, Hindistan yolunu güvence altına almak amacıyla Doğu Akdeniz'de kendisine yeni bir müttefik arayışı içerisine girmiştir.¹ İngiltere'nin aradığı müttefik ise Balkan Savaşları sırasında elde ettiği başarıları nedeniyle Yunanistan oldu. Yunanistan'ın elde ettiği başarılar Londra tarafından yakından takip edilmekteydi. Lloyd George, Yunanistan'ın Londra Başkonsolosu John Stavridi ile gerçekleştirdiği 10 Kasım 1912 tarihli görüşmede içinde bulunulan durumda birlik olmanın gerekliliği üzerinde ısrarla durmaktaydı:

* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, kenano@anadolu.edu.tr

¹ Paris ve Berlin Kongrelerinde İngiltere'nin takip ettiği Osmanlı siyaseti için bk. Enver Z. Karal; Osmanlı Tarihi, C 5, Ankara, TTK Basımevi, 1999, s. 242 vd. Enver Ziya Karal; Osmanlı Tarihi, C 8, Ankara, TTK Basımevi, 1983, s. 64 vd. İngiltere'nin 1856 Doğu politikası hakkında ayrıca bk. Mathew Smith Anderson; Doğu Sorunu (1774-1923), Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme, Çev.: İdil Eser, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 129 vd.

“... Müttefikler aralarında anlaşırrsa Türkiye'nin Avrupa'da kalan bölümünü düşündükleri en iyi biçimde paylaşabilirler... Girit'i şimdiden kendinize ait sayabilirsiniz. Girit'i almanıza engel olabilecek tek devlet İngiltere'dir ve İngiltere, Girit'i almanızı engellemek için ne bir kurşun atacak ne de tek bir gemi hareket ettirecektir...”²

İngilizler, Yunanistan'a açıkça Girit'i teklif etmişlerdi. Ancak Yunanistan daha fazlasını istiyordu. Stavridi, İtalyanların Ege adalarını işgal etmesi sonucunda Yunanistan'ın bu adaları ele geçirmesine engel olduğunu dile getirdi. Lloyd George ise buna: “... Bu bir yüz karasıdır... İngiliz Hükümeti bugünkü durumda resmî bir yardımda bulunamaz ama Yunanistan, adaların kendisine bırakılmasını barış koşullarından biri olarak ileri sürerse İngiltere buna karşı çıkma için hiçbir şey yapmayacaktır...”³ yanıtını verdi.

İngilizler, Yunanistan'ı kazanabilmek amacıyla Girit'in yanı sıra Ege adalarını da taahhüt etmekteydiler.

Her iki taraf için de karşılıklı çıkarlar söz konusuydu ve 18 Kasım 1912'de Lloyd George, Churchill ve Stavridi, karşılıklı çıkarları dengelemek için Avam Kamarasında bir araya geldiler. İngiltere'nin asıl amacı Akdeniz'de bir müttefik kazanarak Avusturya ve İtalyan donanmalarını mağlup etmekte. Adriyatik Denizi kapatılacak olursa Avusturya ve İtalyan donanmaları hapsedilmiş olacaktı. Bu amaçla İngilizler, Yunanistan'dan üs olarak kullanmak için Kefalonya Adası'ndaki Argostili'yi istedi. Stavridi, Argostili yanında Ege adalarını da kullanma yetkisi verecek şekilde İngiltere ile daha genel bir anlaşma yapma önerisinde bulundu. Daha genel kapsamlı bir anlaşma sonucunda İngilizler düşmana karşı daha fazla gemi kullanma olanağını yakalayacak, İngiliz ticaretini korumak ve daha ufak çaplı görevler Yunan donanmasına düşecekti. Ayrıca Yunan donanması İngiltere tarafından geliştirilecekti.⁴ Tüm bunların karşılığında Yunanistan ne alacaktı? Savaş sırasında Argostili İngiltere'ye bırakılacak olursa savaş sonrasında Yunanistan bundan ne kazanç sağlayacaktı?

Stavridi, genel olarak savaş sonrasında başlayacak barış görüşmelerinde İngiltere'nin desteğini sağlamak amacındaydı. Genel bir İngiliz-Yunan anlaşması için Stavridi diretirken Lloyd George ve Churchill,

² Michael Llewellyn Smith; Yunan Düşü, Çev.: Halim İnal, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002, s. 29.

³ age.; s. 30 vd.

⁴ age.; s. 33. Alexander Anastasius Pallis; Yunanlıların Anadolu Macerası, 1915-1922, Çev.: Orhan Azizoğlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 65. İngiliz Amirallüğinden Harp Bakanlığına gönderilen 29 Haziran 1912 tarihli raporda Ege'deki durum hakkında şu ifadeler yer almaktaydı: “... Şimdi yabancı filolar bizi tehdit etmektedir. 1872 Navarin'den sonra Türk donanması önemsizdir. Yunan filosunu ise etkisiz bir şekilde kurduk. Ege Denizi'nde durumu korumak sadece bir asırlık İngiliz politikası değil, aynı zamanda bütün Avrupa'nın da politikasıdır... Ege adalarına İtalyanların tamamen sahip çıkma ihtimali var. Bu adaların bir bölümü çok önemlidir. Ve deniz üsleri olarak kullanılabilirler. Diğer bir bölümü de Boğazlara çok yakındır. Bu adalar ele geçecek olursa Mısır'daki durumumuz sarsılabilir.” bk. Erol Ulubelen; İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2005, s. 106 vd.

Yunanistan'a verilecek ödün olarak Kıbrıs'ı düşünüyordu.⁵ Venizelos, genel bir İngiliz-Yunan anlaşması için 12 Aralık 1912'de Londra'ya gitti. Bu seyahat aynı zamanda Yunanistan'ın Anadolu macerasının da başlangıcı anlamına gelmekteydi. İlk görüşme 16 Aralık 1912'de Venizelos ile Lloyd George arasında gerçekleşti. Bu görüşmede Argostili-Kıbrıs pazarlığı yapıldı ve Venizelos, "Yunanistan'ın bütün ulusal eğilimlerinin İngiltere'yle daha sıkı bir iş birliği yapmaya yöneldiğini" belirtti. Lloyd George ise İngiltere'nin hiçbir ülkeyle anlaşması olmadığına dikkat çekerek Yunanistan'la yapılacak bir anlaşmanın Fransa ile yapılacak anlaşma şartlarına da uyması gerektiğini vurgulamıştır.⁶ 29 Ocak 1913'de gerçekleştirilen ikinci görüşmede Lloyd George, Churchill, Prens Louis, Stavridi ve Venizelos hazır bulundu. Churchill Yunan donanmasının savaş zamanında oynayacağı rol hakkında hazırladığı muhtırayı Venizelos'a verdi.⁷ Venizelos görüşmelerden çok memnundu. Büyük bir savaşın eşiğinde, ittifaklarla parçalanmış durumdaki Avrupa'nın bir parçası olan Yunanistan barış sonrası müzakereleri için aradığı müttefiki bulmuştu.⁸

Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman Yunanistan tahtında Kral Konstantin oturmaktaydı ve tarafsızlık politikasını sürdürmekteydi. Konstantin, Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm'in kız kardeşiyle evliydi ve bu nedenle Yunanistan'daki kraliyet karşıtı muhalifler tarafından Birinci Dünya Savaşı boyunca Almanya yanlısı ve Alman hayranı ilan edilmişti. Ancak savaşın Avrupa'da aldığı şekil 1912'den beri görüşmeleri devam etmekte olan İngiliz-Yunan Anlaşması'na aciliyet kazandırdı. Lloyd George, Osmanlı İmparatorluğu'nu kesin bir yenilgiye uğratarak Almanları arkadan çevirmek ve bir kördüğüm hâline gelmiş savaşı sonuçlandırmak istiyordu. Kafasındaki plan ise Yunanistan başta olmak üzere Balkan devletleriyle bir anlaşma imzalamaktı.⁹ İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, 23 Ocak 1915'te Atina'daki İngiliz Elçisi Sir Francis Eliot'a Yunanistan'ın İtilaf devletleri yanında savaşa katılması hâlinde Batı Anadolu kıyılarında bazı bölgelerin verileceği önerisinde bulunması talimatını verdi.¹⁰ Grey, Eliot'a verdiği talimata "Mr. Venizelos kesin bir söz isterse bunun verilmesinde bir zorluk

⁵ Smith; s. 32

⁶ age.; s. 34. Pallis; s. 65

⁷ Churchill, muhtırasında Yunan komutanlarının baskısına karşı küçük ama hızlı gemiler yaptırmaları ve aldatıcı olan büyük zırhlılardan vazgeçmeleri için Yunanlıları bir kez daha uyardı. bk. Smith, s. 35. Böylece Amirallığın 29 Haziran 1912 tarihli raporunda yer alan "Yunan filosunu ise etkisiz bir şekilde kurduk." ifadesi anlam kazanmış oluyordu, bk. Ulubelen; s. 106.

⁸ Stavridi gelişmeleri şu cümlelerle özetlemekteydi: "... Venizelos, müzakerelerin İngiltere ve belki de Fransa ile yapılacak bir anlaşma ile sonuçlanacağını, Yunanistan'ın eskisi gibi yalnız başına, kimsenin desteklemediği, başına geleceklerden üzülecek tek dostu olmayan bir ülke durumundan kurtulacağını düşünerek mutluluk duyuyordu...", bk. Smith; s. 36.

⁹ David Fromkin; Barışa Son Veren Barış, Modern Orta Doğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922, Çev.: Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları, 2000, s. 144 vd.

¹⁰ Smith, s. 59. Salahi Sonyel; The Turco-Greek Imbroglia Pan-Hellenism and the Destruction of Anatolia, Ministry of Foreign Affairs Center for Strategic Research, (SAM Papers No. 5/99), Ankara, 1999, s. 43. Pallis; s. 29.

olmayacağına inanıyorum.” ifadesini de eklemişti.¹¹ Gelineen noktada İngiltere için asıl mesele Yunanistan’a bırakılacak toprak parçasının belirlenmesiydi. İngiltere’nin önünde çeşitli seçenekler vardı. Ancak bu seçeneklerin de birtakım sakıncaları bulunmaktaydı. Yunanistan’a kuzey sınırında bazı bölgeleri bırakmak, Sırbistan ve Bulgaristan’ın tepkisine neden olacaktı. İstanbul, Boğazlar ya da Kuzey Anadolu’da Yunanistan’a ayrılacak bölgeler ise Rusya’nın tepkisiyle karşılaşacaktı. Bunun dışında geriye Ege adaları seçeneği kalıyordu. 12 Ada’yı Yunanistan’a teklif etmek iyi bir fikir olabilirdi ama 1912’den beri adalar İtalya’nın işgali altındaydı. İtalya’nın İtilaf blokuna çekilmeye çalışıldığı bir sırada adaları Yunanistan’a bırakmak büyük hata olacaktı. İngilizlerin önünde duran bir başka seçenek ise Kıbrıs’tı. Ancak burası kendi kontrollerindeydi ve İngiliz Hükûmeti Kıbrıs’ı en son seçenek olarak saklamak niyetindeydi. Geriye tek seçenek olarak Batı Anadolu kıyısındaki İzmir kalmıştı.¹²

İngilizlerin bu önerilerine karşılık Yunan Başbakanı Alexandros Zaimis tarafsızlık politikasını sürdürdü. Zaimis’i ikna etmek için İngilizler, 17 Ekim 1915’te Kıbrıs’ı Yunanistan’a bırakma önerisinde bulundu. Ancak Venizelos’un aksine Yunan Hükûmetinin takip ettiği politika “küçük fakat onurlu bir Yunanistan”dı.¹³ Atina savaş karşıtı bir politika takip etmekteydi. Bu politikanın önde gelen simaları Venizelos’a muhalif olmalarıyla tanınan George Gounaris, Savunma Bakanı Victor Dousmanis, Ionnas Metaxas, A. Exadaktilos, Xenophon Stratigos’un yanı sıra kralın danışmanlarından George Streit ve Rallis, Theodikis gibi tanınmış siyasetçilerdi. Özellikle Metaxas, Venizelos’a sunduğu birçok memorandumda Anadolu’da genişleme siyaseti güdülmesinin imkânsızlığından söz etmekteydi. Venizelos’a muhalif olanların üzerinde durduğu ortak nokta, savaş Müttefikler tarafından kazanılsa dahi Bulgaristan’ın Yunanistan’ın toprak kazanımlarına ve dolayısıyla toprak bütünlüğüne saldırıda bulunacağı idi. Müttefikler, Asya’daki Türkiye topraklarını parçalama konusunda yazılı güvence vermedikleri sürece Anadolu’da Yunanistan lehine herhangi bir genişlemeden söz etmek mümkün olmayacaktı.¹⁴ Metaxas’ın birtakım

¹¹ 23 Ocak 1915’teki bu görüşmeden iki hafta önce 9 Ocak 1915’te Venizelos ve Sir Francis Eliot arasında gerçekleştirilen görüşmenin konusu ise Almanya’ya karşı Sırbistan’a yardımcı olmak amacıyla bir Yunan birliğinin cepheye gönderilmesiydi, bk. Çağrı Erhan; Greek Occupation of İzmir and Adjoining Territories, Report of the Inter-Allied Commission of Inquiry (May-September 1919), Ministry of Foreign Affairs Center for Strategic Research, (SAM Papers No. 2/99), Ankara, 1999, s. 8. Grey’in 23 Ocak 1915 tarihli notasını Venizelos, 24 Ocak tarihinde bir muhtıra ile Kral Konstantin’e ilemiştir. Venizelos, “Osmanlı Rumlarını kurtarmak ve Helenizm etkisinin çağlar boyunca yaşadığı bölgeleri içine alacak şekilde gerçekten büyük bir Yunanistan kurulmasını sağlamak amacıyla ne kadar acı olursa olsun Kavala’nın bu yolda feda edilmesinde tereddüt etmem.” demektedir. bk. Pallis; s. 29. Smith; s. 73 vd.

¹² Smith; s. 60 vd.

¹³ Sonyel; The Turco-Greek Imbroglia..., s. 43. Pallis; s. 40. Alexandros Zaimis, 1915’te yaşanan hükûmet değişikliği sonucunda 7 Ekim 1915 - 7 Kasım 1915 tarihleri arasında 1 aylık bir süre için iktidara gelmişti, bk. <http://en.wikipedia.org/wiki/PrimeMinisterofGreece>.

¹⁴ Smith; s. 63 vd. Metaxas’ın Venizelos’a sunduğu raporlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Pallis; s. 31 vd. Smith; s. 76 vd. Metaxas’a göre eğer savaş Müttefikler tarafından kazanılıp gerçekten

olmazsa olmazları mevcuttu. Bunlardan ilkinde göre Küçük Asya'nın ve dolayısıyla Batı Anadolu'nun fiilî işgali sırasında başarıya ulaşmak için Müttefikler yeterli kuvvetle sefere katılma hususunda taahhütte bulunmalıydılar. İkinci iş olarak Anadolu İtilaf devletleri arasında paylaşılmalı ancak bu gerçekleştirilmezse Türk egemenliğinde kalacak kısım, Yunanistan'a bırakılacak olan bölge için (İzmir ve çevresi) tehdit oluşturmayacak bir büyüklükte olmalıdır.¹⁵

İngilizlerin 23 Ocak 1915'te Yunan Hükûmetine tekliflerini sunmalarından ve Venizelos'un bu teklifleri 24 Ocak'ta bir muhtıra ile krala bildirmesinden sonra geçen sürede Venizelos, Metaxas'ı ikna için sürdürdüğü görüşmelerin yanı sıra diğer taraftan da Kral Konstantin'i ikna etme çabasıındaydı. Kral'a sunduğu 2 Mart 1915 tarihli muhtirasında, Müttefiklerin Çanakkale Harekâtı'na bir an önce Yunanistan'ın da katılmasını tavsiye etmekteydi. Bu hareketlerinin sonucunda kendilerine önceden vaat edildiği gibi Batı Anadolu kıyılarında İzmir ve çevresi bırakılacaktı. Hatta İstanbul bile ilhak edilebilecekti. Bu parlak vaatlere rağmen Kral Konstantin savaşa katılma konusundaki çekimserliğini korudu ve Venizelos 6 Mart 1915'te hükûmetten istifa etti.¹⁶

Venizelos'un istifasından sonra Yunanistan'daki siyasal anlamdaki bölünmüşlük daha da derinleşti. Venizelos'un iktidardan uzaklaşması ve muhaliflerin iktidara gelmesiyle Yunanistan'ın savaş karşıtı tutumu iyice netlik kazandı. Yunanistan'ın bu tavrı Müttefiklerin İtalya'ya yönelmesine neden oldu. 26 Nisan 1915'te imzalanan Londra Anlaşması'yla İtalya, Müttefikler yanında savaşa girme kararı aldı. 1912'den beri işgal altında tutulan 12 Ada'nın egemenliği ve Trablusgarp'ın yönetimi İtalyanlara bırakıldı. Bunun yanı sıra İtalya'ya Antalya bölgesinden de toprak verilecekti.¹⁷ İtalyanlar aslında uzun süredir bu bölgelerin peşindeydi. Yunanistan'ın savaşmayı reddetmesi şimdi onlara büyük bir fırsat vermişti. Venizelos İtalyanların bu taleplerinden ilk kez 27 Aralık 1914'te Roma'daki Yunan elçisinin gönderdiği yazı vasıtasıyla haberdar oldu. "İtalyanlar, Almanya'nın yenilgisi durumunda Anadolu'nun taksim zamanının geleceğini ümit etmekte ve böyle bir durumda İtalya orada bir yere ayak basma konusunda şansını denemeyi düşünmektedir." diyen Yunan elçisi İtalyan Hükûmetine göre Anadolu'daki paylaşımın ne şekilde olacağını özetlemiştir:

de İzmir, Yunanlara bırakılsa dahi Yunanistan bunu kabul etmemeliydi. Ona göre Yunanistan koloni sahibi olmaya yatkın ve yetenekli değildi. Buna örnek olarak da Napolyon'un 1812'deki Rusya deneyimini göstermişti. Yunanistan İzmir'i alacak olursa aynı durum Anadolu'nun bu parçası için söz konusu olacaktı. bk. Sonyel; *The Turco-Greek Imbroglia...*, s. 43.

¹⁵ Pallis; s. 33.

¹⁶ Erhan; *Greek Occupation of İzmir...*, s. 9. Pallis; s. 26. Fromkin; s. 116 vd.

¹⁷ Erhan; *Greek Occupation of İzmir...*, s. 9. Gizli anlaşmalar hakkında ayrıca bk. Paul C. Helmreich; *Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, Çev.: Şerif Erol, İstanbul, Sabah Kitapları, 1996, s. 3. *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Editör: Baskın Oran, C 1, 7. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 198 vd.

“... İtalyan Hükûmetinin tahminine göre Rusya'ya Ermenistan eyaleti verilecek ve bu şekilde Rusya, Kıbrıs karşısında Akdeniz'e açılma fırsatını bulacaktır. Fransa, Suriye'yi; İngiltere, Arabistan'ı alacaktır. Rus bölgesinin batısında İtalya için çok toprak mevcuttur. İtalyanlar büyük üzüntü ile Yunanistan'dan bir talep geldiği takdirde, bu taleplerin tamamıyla reddedilmeyeceğinin farkındadırlar. Fakat İzmir'i ve Menderes Vadisi'ni herkes istediğinden İtalyanlar söz konusu bölgenin bize verilmeyeceğinden emindir. Herhâlde Yunanistan'ın Anadolu mirasından payını asgariye indirmek için ellerinden gelen her şeyi yapacaklardır.”¹⁸

Ancak Müttefikler İtalyanlara 12 Ada, Trablusgarp ve Anadolu'da Antalya dışında daha fazlasını vermek zorunda kalacaklardı. İtalyanların, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot Anlaşması'ndan haberdar olmaları üzerine gösterdikleri hoşnutsuzluğu gidermek için Müttefikler 17 Nisan 1917'de imzalanan St Jean de Maurienne Anlaşması ile Konya'yı da içine alacak şekilde Antalya-İzmir arasındaki sahil şeridini ve İzmir'in kuzeyini İtalyanlara verdiler.¹⁹

Yunanistan'ın savaşa girmesinden hemen önce Atina cephesine dönecek olursak Venizelos'un iktidardan uzaklaşmasından sonra da Müttefiklerin Yunanistan'a yaptıkları savaş çağırılarının kesilmediğini görmekteyiz. İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesi teklifi bu defa 12 Nisan 1915'te Gounaris Hükûmetine yapıldı. Gounaris, Kral Konstantin ve danışmanı Streit, Yunanistan'ın toprak bütünlüğünün Müttefikler tarafından garanti edilmediği sürece bu çağrıya hayır diyeceklerini söylediler.²⁰ Atina'nın bu tavrı Venizelos taraftarlarının 1916 Ağustos'unda Selânik'te “Ulusal Savunma” olarak adlandırılan devrim hareketine neden oldu. Daha sonra Venizelos 9 Ekim 1916'da Selânik merkezli “Devrimci Geçici Hükûmeti” kurdu. Ülkenin kesin olarak iki cepheye bölünmesi ile 1922'deki Anadolu faciasından sonra gelişecek olayların tohumu da atılmıştı bir anlamda. Müttefiklerin müdahalesi ile Kral Konstantin sınır dışı edildi ve Venizelos 30 Haziran 1917'de İttifak devletlerine savaş ilan etti.²¹

2. Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ın Talepleri

Yunanistan savaşın kazanılmasında Müttefiklere büyük katkılar sağlayamadıysa da Venizelos savaşın hemen bitiminde kendilerine vaat

¹⁸ Pallis; s. 28. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 8.

¹⁹ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 9. Oran; s. 198 vd. Fromkin; s. 180 vd. R. J. Rosworth; St Jean de Maurienne Anlaşması'yla birlikte İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey'in, İtalyanların Anadolu'daki toprak talepleriyle diğer Müttefik talepleri arasında uyum sağlandığı şeklinde bir hava yaratarak İtalyanları aldattığı düşüncesindedir. Ona göre St Jean de Maurienne İtalyanlar için “Kof bir zaferdir.” çünkü Çarlık Rusya'sı bu anlaşmayı onaylamamıştır. bk. R.J. Rosworth; “İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler, Editör: Marian Kent, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 81 vd.

²⁰ M. Llewellyn Smith'e göre Balkanlarda toprak düzenlemesi yapmak isteyen Müttefikler, Yunan halkının ve diğer Balkan halklarının son zamanlarda kan dökerek ele geçirdiği topraklara ne denli güçlü duygularla bağlı olduklarını bir türlü kavrayamamışlardı. bk. Smith; s. 85.

²¹ Smith; s. 88. Sonyel; The Turco-Greek Imbroglio..., s. 43. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 10.

edilen toprakların peşine düştü. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra 2 Kasım 1918'te Lloyd George'a bir mektup gönderdi.²² Venizelos mektubuna "Benden istemek lütfunda bulunduğunuz Osmanlı Devleti'ne bağlı sorunların en iyi şekilde çözülmesini gösteren diplomatik mektubu sunmakla onur duyarım..." diyerek başlamaktaydı. Buradan anlaşıldığı kadarıyla mektup Lloyd George'dan gelen talep doğrultusunda kaleme alınmıştı.

Venizelos'a göre Anadolu'da Yunanların genişlemesine başlıca engel İtalyanların itirazlarıydı. 1915 Londra ve 1917 St Jean de Maurienne Anlaşmalarına değinen Venizelos, bu anlaşmalarla İtalyanlara Antalya'dan başlayarak İzmir'e kadar uzanan sahil şeridinin bırakıldığını bununla birlikte İzmir'de de bir nüfus alanı tahsis edildiğini belirtmiş ve bu anlaşmaların İtalyanların İzmir üzerindeki iddialarına esas oluşturduğunu belirtmiştir. Ancak sonradan yaşanan köklü değişikliklerden dolayı İzmir'le ilgili vaatleri geçerli saymak olanaksızdır. Venizelos'a göre İtalyanların İzmir'e yerleşmesi Müttefiklerin savaşı idare etmek için ileri sürdükleri ilkelere aykırıdır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumların sorunu, üç bin yıldan beri Yunan halkının oturduğu ve bu halk tarafından tamamen Helenize edilen Batı Anadolu'nun Yunanistan'a katılmasıyla halledilecektir. Venizelos sorunun çözümü için bu noktada Wilson'un 14 maddelik programına atıfta bulunarak çözümün burada aranması gerektiğinden bahsetmiştir:

"... Bu hükümler Osmanlı İmparatorluğu'nu, bugünkü imparatorluğun yalnız Türk bölgeleriyle sınırlandırıyor. Diğer yandan da şimdiki durumda Türk egemenliği altında bulunan bütün milletlere tam bir asayiş ve emniyet vermek suretiyle bunların özerk şekilde gelişimleri sağlanmalıdır. Bu ilkeyi uygulamak için Osmanlı İmparatorluğu'nda Yunanlar ve Ermenilerin buldukları bölgeleri saptamak gerekir..."²³

Venizelos, Yunan taleplerini Lloyd George'a bir mektupla ilemesinden sonra İtilaf devletlerine toplu olarak ilk kez 30 Aralık 1918'de sundu.²⁴ Batı Anadolu'da genel olarak kuzeyde Bandırma'nın 25 km doğusunda, Marmara sahilindeki Kurşunlu köyünden başlayarak Karadağ, Demircidağ, Uşak'ın 20 km batısı, Sarayköy'ün 20 km batısı, Muğla'nın 10 km doğusu, Bozdağ'ın güneyi ve Akdağ'dan geçtikten sonra Kalkan kasabasının 10 km doğusunda Akdeniz sahilinde son bulan bir hattın batısındaki toprakların Yunanistan'a verilmesini istedi. Çanakkale Boğazı ile olan sınır ise şu şekilde çizilmişti:

²² Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 10. Salahi Sonyel; Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C I, Ankara TTK Basımevi, 1995, s. 33. Mektubun Türkçe metni için bk. İzzet Öztoprak; Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri, Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006, s. 25 vd. Celal Bayar; Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş, C 6, İstanbul, Sabah Kitapları, 1997, s. 181 vd.

²³ Öztoprak; s. 29. Bayar; C 6, s. 183.

²⁴ Yuluğ Tekin Kurat; "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askerî Tarih Semineri, Ankara, Genelkurmay ATASE Yayınları, 1986, s.410 vd. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, Ankara, Genelkurmay ATASE Yayınları, 1963, s.7 vd. Mustafa Budak; İdealden Gerçeğe, Misak-ı Millî'den Lozan'a Dış Politika, İstanbul, Küre Yayınları, 2002, s. 43.

Erdek Körfezi batısında ve Marmara kıyısında Hoyrat Gölü civarından başlayan Armutçuk, Tahtalı, Kocakatran Dağlarından geçerek Ege Denizi kıyısında Eski İstanbul Burnu civarında son bulan bir hat çizdi. Bu plana göre Doğu Trakya da Yunanistan'a verilmekte olduğuna göre Venizelos'un tasarladığı "Büyük Yunanistan"ın Asya ve Avrupa'daki parçaları arasında hem Ege Denizi üzerinden hem de Bandırma-Tekirdağ üzerinden ulaşımın temini ile ekonomik ve stratejik açıdan Yunanistan güçlü bir konuma gelmekteydi.

Yunan Başbakanı bu iddialarını ikinci defa ve daha kuvvetli bir şekilde onlara meclis önünde sunma olanağını 3 ve 4 Şubat 1919 tarihlerinde yakaladı.²⁵ Venizelos isteklerine dayanak olarak Wilson'un self-determinasyon ilkesini gösteriyordu.²⁶ Bunun yanında beraberinde Paris'e getirdiği nüfus istatistiklerini de kullanmaktaydı. Nüfus bakımından ve etnik nedenlerden Batı Anadolu'nun Yunan ana kıtasından ayrılamayacağını, bölgenin nüfusunu gösterecek mevcut veri olmadığı için Rum Patrikhanesinin verilerine güvenmek gerektiğini vurguladı.

Venizelos; Kuzey Epir, Ege adaları, Trakya ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bırakılması talebinde bulundu. Üzerinde 120.000 Yunan ve 80.000 Arnavut yaşadığı için Kuzey Epir'i istedi. On İki Ada'da 12.000 çeşitli millet halkına karşılık 110.000 Yunan'ın bulunduğunu söyledi. Trakya, Yunanistan'a ait olmalıydı. Bölgede İstanbul da dâhil olmak üzere 730.822 Yunan yaşamaktaydı. Venizelos Batı Trakya'daki Türk nüfusunun Bulgarlardan daha fazla olduğunu kabul ediyor, bölgenin idaresi Türklere bırakılmayacaksa Yunanistan'a bırakılmalıdır, diyordu. Çünkü Türkler, Bulgarlardan ziyade Yunan yönetimini tercih ederlerdi. Bulgaristan'ın Ege Denizi ile bağlantısı kesilmeliydi. Bunun yerine Akdeniz'le ilişkisini uluslararası hâle getirilecek olan Boğazlar üzerinden yapmalıydı. Yunanistan, Bulgaristan'a Kavala ve Selânik'ten ticaret yapma izni verecekti.²⁷

Batı Anadolu'ya gelince Venizelos'un iddialarına göre bölgede toplam Rum nüfusu 1.700.000 idi. Batı Anadolu'da Aydın ve Bursa vilayetlerinde

²⁵ Sonyel; *The Turco-Greek Imbroglia...*, s. 35. Theodore P. Ion; "The Claims of Greece At The Peace Conference", *Journal of Race Development*, 9:3, February 1919, s. 219 vd. Yunus Nadi; "Türkiye'nin Mukadderatı", *Yeni Gün*, 7 Mart 1335, No.: 183, s. 1. Türkmen Parlak; *İşgalden Kurtuluşu 1, Yunanlılar Ege'ye Nasıl Geldi, İlk Günler*, İzmir, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, 1982, s. 335. Celal Bayar; *Ben de Yazdım, Millî Mücadele'ye Giriş*, C 5. İstanbul, Sabah Kitapları, s. 33-34. Yusuf Hikmet Bayur; *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1942, s. 38. Budak; s. 44.

²⁶ Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, s. 9. Margaret McMillan'a göre Venizelos zekâsını kullanarak Wilson ilkelerine elinden geldiği kadar sık değiniyordu. bk. Margaret McMillan; *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, İstanbul, ODTÜ Yayıncılık, 2004, s. 345.

²⁷ Ion; s. 220 vd. Vakıf; "Yunanistan'ın Harp Gayeleri", 2 Mart 1335, No.: 488, s. 1. Helmreich; s. 28. Howard, Harry N.; "Paris-San Remo-Sevr'de Türkiye'yi Yok Etme Planları - I", *BTTD*, S 35, Ağustos 1970, s. 39. McMillan; s. 346.

1.013.195 Rum bulunmaktaydı.²⁸ Yakındaki Ege adalarının nüfusunu da buna ekleyen Venizelos, bu sayının 1.450.000'e ulaştığını fakat bölgedeki Müslüman nüfusunun ise 943.000 olduğunu belirtti.²⁹

Venizelos'un konferansa sunduğu nüfus istatistiklerinin gerçek rakamlarla uzaktan yakından alakası yoktu. 1891 yılı Türk istatistiklerinde Aydın vilayetinde 1.356.119 kişiden 1.118.492'si Müslüman, 195.431'i de Rum'dur. 1905'te yapılan bir Türk istatistiğinde ise İzmir vilayeti için toplam 210.973 kişiden 100.356'sı Müslüman, 73.636'sı ise Rum'dur.³⁰ Bunun yanı sıra "Vakit" gazetesinde yer alan nüfus istatistiğinde Aydın vilayetinde yaşayan 1.588.996 kişiden 1.293.567'si Müslüman, 233.914'ü Rum vatandaşdır. İzmir'de ise 338.179 kişiden 111.486'sı Müslüman, 87.497'si Rum'dur.³¹ Bu rakamlardan anlaşıldığı kadarıyla Venizelos'un ortaya koyduğu dayanaklar geçersizdi. Nitekim Başkan Wilson'un danışmanlarından Amerikalı Profesör Albert Lybyer 1922 senesinde kaleme aldığı bir makalesinde konu hakkında "...Türk Trakya'sında ve İzmir dolaylarında nüfus durumu, halkın isteği ve ekonomik koşulların bu bölgelerin Yunanistan'a verilmesini haklı çıkarıp çıkarmayacağını öğrenmek için Paris Konferansı yerinde soruşturma yapmak zahmetine dahi katlanmadı. Oysa 1919'da Trakya ve Küçük Asya'nın İzmir dolaylarındaki Türkler büyük çoğunluğu teşkil ediyordu." demektedir.³²

a. Yunanistan'ın İzmir'i İşgaline Giden Süreç ve ABD'nin Rolü

Venizelos'un bu istekleri Müttefikler tarafından farklı farklı tepkilerle karşılaştı. Aynı bölgelerin peşinde olan İtalyanlar doğal olarak isteklere karşı çıktı. Fransa ise Yunan istekleri karşısında tarafsız kalmayı tercih etti.³³ İngiltere, Yunan isteklerine Dışişleri ve Genelkurmaydan gelen raporlar doğrultusunda beklenmedik şekilde karşı çıktı. Yunanistan'ın Doğu

²⁸ İon; s. 223 vd. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, s. 9. Yunus Nadi; "Yunan Müddeiyatı", Yeni Gün, 3 Mart 1335, No.: 179, s. 1. Sonyel bu rakamı 1.080.000 olarak vermektedir, bk. Sonyel; The Turco-Greek Imbrogio..., s. 35.

²⁹ Venizelos haklılığını ispatlamak için adalardaki Rum nüfusunu da hesaba katıyordu. Muhtırasında "...şayet Küçük Asya batısı ile coğrafi ve ekonomik bir bütün teşkil eden ve ahalisi tamamıyla Rum olan İmroz, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarye ve Rodos civar adalarıyla Meis ve On İki Ada'nın nüfusu ilave edilirse Batı Küçük Asya Rumluğu 1.383.333 kişilik bir kuvvet arz eder." diyerek adalarda yaşayan Rum halkını Batı Anadolu halkı olarak göstermeye çalışıyordu. bk. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, s. 10. Yeni Gün; 3 Mart 1335, s. 1. Venizelos Yunan taleplerini Paris'te dile getirirken Amerika'da yaşayan Rumlar da boş durmuyorlardı. 3 Mart'ta New York St. Pierre Theatre'de toplanan Rumlar, Ermeni ve Musevi cemaatleriyle ortak bir beyanname hazırlayarak bunu başta Wilson olmak üzere Paris'te bulunan İtilaf devletleri liderlerine gönderdiler. Beyanname, İstanbul da dâhil olduğu hâlde Anadolu'daki Rum ahalinin ana vatanları olan Yunanistan'a ilhaklarının sağlanmasını dile getiriyorlardı, bk. "Amerika'daki Rumların Müracaatı"; Sabah, 4 Mart 1335, No.: 10524, s. 1.

³⁰ Vakit; 16 Mayıs 1335, No.: 557, s. 1. Sonyel; The Turco-Greek Imbrogio..., s. 37.

³¹ Vakit; 16 Mayıs 1335, No.: 557, s. 1.

³² Albert H. Lybyer; "Turkey Under The Armistice", Journal of International Relations, C XII, S 4, Nisan 1922, s. 456 vd.

³³ Helmreich, s. 30 vd. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, s. 19. Sina Akşin; İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, C 1, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s. 235.

Trakya'ya yönelik istekleri makul karşılanırken Batı Trakya hakkındaki iddialara karşı çıkılmaktaydı. Burada çok az miktarda Yunan yaşadığına dikkati çeken İngiliz Dışişleri, Batı Trakya'nın Yunanistan'a verilmesine aleyhte görüş belirtti. Genelkurmay Başkanlığından gelen tepkilerde, Anadolu'ya yönelik istekler için "Etnolojik olarak savunulamaz." ifadesi kullanılmaktaydı. Türkler bölgenin idaresini üstlenemeyecek kadar beceriksiz olduklarını yüzyıllar içinde yaşanan deneyimlerle göstermişti. Bu ortamda önerilen çözüm yolu ise uluslararası bir garanti altında özerk bir yönetim ve Türk vilayetlerindeki Yunan azınlık için medeni haklarının korunmasını sağlayacak bir yapının oluşturulmasıydı.³⁴

ABD çevrelerinde ise puslu bir hava mevcuttu. Diğer liderler gibi Wilson da Venizelos'tan etkilenmişti. Fakat Amerikalılar her konuda olduğu gibi bu konuda da temkinliydi. Batı Anadolu üzerindeki Yunan isteklerini, İtalyan isteklerine tercih ediyorlardı. İzmir'in Yunan toprağı olması kabul edilebilir bir istektir.³⁵ Amerika'nın Yunan talepleri hakkındaki genel görüşü bu çerçevedeydi. Ayrıntılara baktığımızda ise karşımıza Westermann'ın raporu çıkmaktadır.³⁶ Westermann, söz konusu raporu, Venizelos'un Yunan isteklerini konferansa bildirmesinden sonra Lloyd George'un isteği doğrultusunda 6 Şubat 1919'da oluşturulan "Yunan Taleplerini Tetkik Komisyonunun (Commission on Greek Claims)" çalışmaları sırasında hazırlamıştır.³⁷ Westermann Yunan isteklerini reddediyordu. Her şeyden önce "Türk" teriminden ne kastedildiğinin açıklanması gerektiği üzerinde durmaktaydı. Westermann'a göre bu terimle ister yerli olsun ister göçmen olarak gelmiş olsun bölgedeki Türkçe konuşan topluluk kastediliyordu. Venizelos'un "Onlar Meclisi"ne sunduğu nüfus istatistiklerini güvenilir bulmayarak Amerikan istatistiklerini kullandı. Bu istatistikler 1908 yılında Aydın vilayetinde yapılan asker celpelerine dayanıyordu ve rakamlar Amerikan Misyonunun kontrolünden geçmişti. Rumların nüfusunu gösteren rakamlar Yunan istatistiklerine göre daha azdı ve arada yaklaşık 100.600 civarında fark vardı. Türk nüfusunun, toplam nüfusun %63'ünü, Rum nüfusun ise ancak %32'sini teşkil ettiğini belirtiyordu. Türk ve Rum nüfus arasında yarı yarıya fark bulunmaktaydı.

Westermann 12. maddeye uygun olarak Türk halkının kendi geleceğini belirleme kudretine sahip olmasını savundu. Batı Anadolu'nun

³⁴ Helmreich; s. 32.

³⁵ McMillan; s. 350. Helmreich; s. 29.

³⁶ Westermann bu raporunu 25 Mart'ta Amerikan delegasyonuna sunmuştur, bk. Laurence Evans; Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924), İstanbul, Örgün Yayınevi, 2004, s. 131. Rapor hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, s. 17 vd. Kurat; s. 411. Westermann'ın bu raporu Yunan Taleplerini Tetkik Komisyonu tarafından oluşturulan ve 1 Mart 1919 tarihini taşıyan ortak raporda ABD delegasyonunun görüşü olarak yer almıştır, bk. Öztoprak; s. 48 vd.

³⁷ Sabah; "Sulh Konferansı", 6 Şubat 1335, No.: 10438, s. 1. Sabah; "Muhtelif Encümenler 8 Mart'a Kadar İkmal-i Vazife Ediyorlar", 4 Mart 1335, No.: 10524, s. 1. Vakit; "Sulh Konferansı'nda", 6 Şubat 1335, No.: 463, s. 1.

coğrafi olarak bir elin parmakları gibi kıyıya dik uzanan dağ sıralarından ve bu dağ sıraları arasındaki derin vadilerden oluştuğunu belirten Westermann, bütün bu vadilerin Yunanistan'a bırakılması hâlinde Rumların çoğunlukta olmadıkları bu bölgeye hâkim olacaklarını belirtti. Batı Anadolu'nun kıyı şeridini Yunanistan'a bırakmak ise Anadolu'nun geri kalan kısımlarının denize çıkışını kapatmak olacaktı. "Bu hâlde Türklere bırakılan yerler coğrafi ve ekonomik hiçbir değer taşımayan arazi parçasından ibaret kalacaktı." Özetle Westermann, Yunan isteklerini uygun bulmuyor; bunu nüfus, coğrafya ve ekonomik olarak mantıklı sebeplerle açıklıyordu. Bu tarzda düşünen sadece Westermann değildi. Amerikan delegasyonunun istihbarat bölümü de Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki isteklerine karşı çıktı.³⁸ İzmir, Anadolu'nun en önemli ticari çıkış kapısı olması nedeniyle bütün Anadolu için hayati bir öneme sahipti.

Venizelos'un taleplerine karşı çıkan Amerikalı yetkililer arasında ABD Atina Elçisi Droppers Garret de bulunmaktaydı. 13 Mart 1919'da Paris'e gönderdiği mektubunda bu karşı çıkışının nedenlerini anlatıyordu.³⁹ Garret'e göre Venizelos'un amacı, İzmir ve yöresini Yunanistan'a bağlamaktı. Venizelos "... Rum ve Türk topraklarının birbirinden ayrılması sonucu Orta Doğu'da mutlak bir barışın sağlanacağına Müttefikleri inandırmaya çalışıyordu." Garret konu hakkındaki görüşlerini iki noktada topladı:

1. Venizelos'un çizeceği sınırlar ne olursa olsun Rumlar bunlarla yetinmeyecektir. Rumlar kendilerinin Türk idaresi altında bırakılmalarını haksızlık olarak niteleyeceklerdir.

2. Venizelos, memleketin gerçek temsilcisi değildir. Onun yurttaşları hakkındaki düşünceleri ne olursa olsun Rumlar tüm Anadolu'yu isterler kanısındayım... Venizelos'un Yunan kamuoyunu tatmin edecek bir sınır çizmesi fikri dahi gülünçtür... Böyle bir sınırla birbirinden ayrılacak Rumlar ve Türkler hiçbir zaman iyi komşuluk münasebetlerine geçemezler... İzmir'in Yunanlara verilmesini öngören tek sebebin oradaki Türk idaresi altında inleyen soydaşlarını kurtarmak olduğu iddiasını da kabul etmeyeceğim... Venizelos'un tezi Osmanlı İmparatorluğu için bir çözüm yolu olamaz. Bence Türkiye'nin yeniden kurulması sorununu gerçekten büyük devlet adamı olanlar halledebilirler.

³⁸ Helmreich; s.30. Venizelos'un isteklerine karşı Amerikan delegelerinin aldıkları tavır "Sabah" gazetesinde dile getirildi. Gazete başta "The New York Times" olmak üzere Amerikan basınında yer alan haberlere atıfta bulunarak konferanstaki Amerikan delegelerinin İzmir'deki Rumların, nüfusunu büyük bir kısmını oluşturmakla beraber çoğunluğa sahip olmadıkları şeklindeki düşüncelerine yer vermektedir. Kısacası Amerikan delegeleri İzmir'in Osmanlı hâkimiyeti altında kalması gerektiğini düşünüyorlardı, bk. Sabah; "Sulh Konferansı, İzmir Hakkında Amerika Murahhaslarının Noktayınazarı", 25 Nisan 1335, No.: 10576, s. 2.

³⁹ Yuluğ Tekin Kurat; "Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu", VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 25-29 Eylül 1970, Kongreye Sunulan Bildiriler, C II, Ankara, TTK, 1973, s. 844-845.

“Yunan Taleplerini Tetkik Komisyonu”nun raporu 7 Mart’ta Dörtler Meclisine bildirildi ve istekler kabul edildi.⁴⁰ Bu karar; Lloyd George, Wilson ve Clemanceau’nun istekleri doğrultusunda alındı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığının Yunan taleplerini onaylamadığı bir ortamda Lloyd George, başta Westermann olmak üzere diğer Amerikan delegasyonu üyelerinin muhalefetine karşın Başkan Wilson, şahsi nedenlerin de (Venizelos’a duyduğu hayranlık bunda büyük pay sahibiydi.) etkisiyle bu istekleri onayladı.⁴¹ Yunanistan’ın İzmir’i işgaline giden süreç başlamıştı. Süreci hızlandıran olay ise Fiume meselesi nedeniyle İtalyanların 24 Nisan’da konferansı terk etmesi oldu.⁴² İtalyanlar konferansı terk etmiş olsa da 7 Mart’ta Yunan isteklerinin kabul edilmesi İtalyanları hareketi geçirdi. 21 Mart’ta “Regia Elena” gemisi Antalya’ya geldi. 28 Mart’ta Hristiyan mahallesindeki patlamayı bahane ederek kenti işgal ettiler. 23 Nisan’da Köyceğiz, Bodrum, Alanya ve Marmaris; 24 Nisan’da da Konya işgal edildi. 29 Nisan’da “Caio Duillo” adlı İtalyan zırhlısı İzmir Limanı’na girdi.⁴³ İtalyanların bu hareketleri Müttefikleri telaşlandırdı. İtalyanlar İzmir’i ele geçirirse Akdeniz’deki güçleri artacaktı. Wilson 21 Nisan’da yaptığı açıklamasında “Yunanlar kendi memleketlerinde refah ve efendi olsunlar.” diyordu.⁴⁴

Konferansın 2 Mayıs tarihli toplantısında ve İtalyanların Paris’te olmadıkları bir sırada İzmir meselesi Müttefiklerce masaya yatırıldı. Wilson, İtalyanların Fiume’ye bir savaş gemisi gönderdiklerine dikkat çekti. Lloyd

⁴⁰ Howard; s. 39. Budak; s. 44. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, s. 20-22. Evans; s. 130. Öztoprak; s. 43 vd.

⁴¹ Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,... s. 234 vd. İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Harold Nicholson bu son kararda birilerinin düğmeye bastığını, bu kişinin büyük ihtimalle Lloyd George olduğunu söylemektedir. bk. Helmreich; s. 33. “İngiltere ve Fransa’nın Şark Siyaseti”, Vakıf, 12 Mart 1335, No.: 498, s. 2. Westermann, Amerikan parlamentosu ve Wilson’un ya da yalnız parlamentonun teklifleri kabul etmiş olduğunu belirtmektedir. bk. Howard; s. 39. Evans ise Yunanlı destekleme kararının belki Başkan Wilson ve House’nin ya da sadece House’nin isteği doğrultusunda alındığını belirtmektedir. Evans buna dayanak olarak ABD Delegasyonu Üyesi Mezess’in “Yüksek seviyedekiler böyle istedi.” şeklindeki konuşmasını göstermektedir. bk. Evans; s. 31. Başkan Wilson’un konferanstaki danışmanlarından Mr. Laymont bu iddiaların aksine Barış Konferansı ile ilgili yayımladığı kitabında Wilson’un konferansta uzmanlarının fikirlerine önem verdiğini, Wilson kadar arkadaşlarının tavsiyelerinden etkilenen bir adam görmediğini yazmaktadır. Laymont, Wilson’un, Lloyd George ve Clemanceau ile tartışırken sıkça “Eğer kendi fikrinizi bana kabul ettirmek isterseniz evvela danışmanlarımı ikna etmelisiniz.” dediğini belirtmektedir. bk. Vakıf; “Wilson’un Hayat-ı Siyaseti: 14. Meclis-i Âli’de Baş Gösteren İhtilaf”, 27 Kânunusani 1338, No.: 1423, s. 2.

⁴² Vakıf; “İtalya’nın Metalibi”, 16 Mart 1335, No.: 502, s. 1. Sabah; “İtalya’nın Metalib-i Milliyesi”, 28 Nisan 1335, No.: 10579, s. 1. Vakıf; “Wilson-Orlando İhtilafı”, 28 Nisan 1335, No.: 539, s. 1. Evans; s. 164. Jaeschke; s. 27. Sonyel; Türk Kurtuluş Savaşı..., s. 52. Bu süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Helmreich; s. 82-83. Evans; s. 160-165. McMillan; s. 275-300.

⁴³ Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,... s. 269. Sina Akşin; “Paris Barış Konferansı’nın Yunanlıları İzmir’e Çıkarma Kararı”, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri 20 Temmuz 1974’e Kadar, III. Askerî Tarih Semineri Bildiriler, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 175. Budak; s. 44.

⁴⁴ Kurat; s. 845. Bayar; C 6, s. 36. Gottard Jeaschke; Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922), C 1, Ankara, TTK Basımevi, 1989, s. 26.

George'dan aldığı bilgiye göre de İzmir'e bir zırhlı ile iki kruvazör yollamışlardı.⁴⁵ Başkan Wilson, Amerikan zırhlısı "Arizona"nın İzmir'e mi yoksa Fiume'ye mi gönderilmesinin daha uygun olacağını sorduğunda Lloyd George ve Clemanceau, Fiume'ye gönderilmesi gerektiği cevabını verdiler. 2 Mayıs'taki bu toplantıda Lloyd George süreci hızlandırmak için "Kurtarılmamış Yunanlar Merkez Komitesi"nden kendisine gönderilen bir telgrafı konseye sundu. Telgrafta Türklerin İzmir bölgesinde İtalyanlar tarafından kışkırtılarak katliam yaptıkları haberi yer almaktaydı. Bu habere dayanarak Lloyd George, üç ülkenin vakit kaybetmeden kuvvet göndermesi gerektiğini ileri sürdü. Öğleden sonra yapılan toplantıda Başkan Wilson; Clemanceau ve Lloyd George'un kararının tersine, Arizona'nın İzmir'e gönderildiği haberini verdi.⁴⁶ Anlaşılan oydu ki Wilson, Lloyd George'un sabahki oturumda bahsettiği İtalyan güdümlü Türk katliamından etkilenmişti. Amerikan donanmasının en büyük gemisi olup Japonlar tarafından daha sonra Pearl Harbor'da batırılacak olan USS Arizona gemisi İtalyanların İzmir'deki faaliyetlerini kontrol etme üzere Wilson'un isteği doğrultusunda İzmir'e gönderilmişti. Rumların Türkler tarafından katledildiğine dair bir başka mektup ise Venizelos imzasıyla doğrudan Başkan Wilson'a gönderilen 12 Nisan 1919 tarihli mektuptu.⁴⁷ Venizelos mektubunda "... İzmir'den aldığım raporlarda bu bölgenin günden güne tehlikeli, korkulacak durum kazandığını bildirmekle onur duyuyorum." diyordu.

"... Yerel otoritelerin hoşgörüsü ve bazen de katılımı ile cesaretlenen Aydın ilinin Müslüman halkı, Yunanlığın (Helenizmin) yok olmasını yeni bir eylemle sürdürmektedir... Cinayetler, yağmalar, hırsızlıklar sürekli çoğalmakta ve zavallı Yunanlar yerel otoritelerden en ufak bir koruma bile görmemektedir. İzmir Limanı'nda demir atmış bulunan "Lion" Yunan torpidosunun komutanına; tutuklanan, vurulan, hapse atılan ve angarya bahanesiyle hükümet tarafından mallarına el konulan Yunanların sürekli şikâyeti yağmaktadır. Maalesef bu şekilde baskı altında tutulan Yunan unsuru Müttefiklerin ilgisizliğine uğramaktadır... Ortaya çıkan bu durum Yunanlar için tehlike ile doludur... Enerjik tedbirlerle bu durumun hakkından gelmezse en büyük felaketlere tanık olacağımız düşüncesindeyim. Bu konuda değerli aracılığınıza başvurmaya cesaret eder, derin saygılarımın kabulünü dilerim."

Görüldüğü gibi Venizelos, Müttefikleri açıkça sözde Rum katliamına engel olunması için müdahaleye çağırıyordu. Ona göre Yunanlık yok edilmek üzereydi ve Helenizm kültürü Batı Anadolu'dan bu şekilde silinecekti. Venizelos bölge üzerindeki Yunan taleplerinin haklılığını Wilson'a

⁴⁵ Akşin; "Paris Barış Konferansı'nın....", s. 176, Evans, s. 166.

⁴⁶ Tasvir-i Efkâr; "İzmir'de Amerika Sefaini", 15 Mayıs 1335, No.: 2726, s. 3. Amiral Benson'dan USS Arizona'ya verilen talimat şudur: "İzmir'e giderek diğer devletlerin deniz faaliyetlerini izlemek ve alınacak bütün bilgilerin kendilerine ulaştırılması ve özellikle İtalyanlara dikkat edilmesi konusunda bizzat başkanın buyruğu olduğundan ihmale gelmez." bk. Evans, s. 166, dipnot 1'de gösterilen yer.

⁴⁷ Mektubun tam metni için bk. Öztoprak; s. 57 vd.

kanıtlayabilmek için İzmir'in işgalinden dört gün sonra 19 Mayıs 1919'da Wilson'a bir başka mektup yolladı.⁴⁸ Bu mektupta bölgedeki Yunan talepleri ile İtalyan taleplerinin çakışmasından bahsetmekteydi. Venizelos; Londra Anlaşması'nın İtalyanlara Antalya ve hinterlandını işgal etme hakkını verdiğini ancak Antalya'nın Anadolu'nun güney kıyısında coğrafi olarak Konya Yaylası'na bağlı olduğunu, bu nedenle Antalya'nın hinterlandının iklim bakımından dahi kendisiyle büsbütün farklı olan Aydın ili değil, Konya ili olması gerektiğini vurgulamıştır. Venizelos Ocak 1915'te Müttefiklerin kendi hükûmetine ve aynı yılın Nisan ayı içerisinde de yerine gelen hükûmete Aydın ilini söz verdiklerini belirterek bu sözün dahi bölgenin Yunan karakterine sahip olduğunun Müttefiklerce kabul edilmesi anlamına geldiğine işaret etmiştir.

Venizelos'un bu mektubuna karşılık olarak Başkan Wilson 21 Mayıs tarihiyle yanıt vermiş ve Venizelos'un Aydın ili hakkındaki düşüncelerine aynen katıldığını ifade etmiştir.⁴⁹ Görüldüğü gibi Wilson, her zaman için Batı Anadolu'daki Yunan taleplerine onay vermiştir.

Konferansın 6 Mayıs tarihli toplantısında ise Lloyd George: "Günün birinde İtalyanlar Anadolu'yu ele geçirirse işgalden sonra kendilerini oradan atmak zor olacaktır." dedi. Ona göre İtalyanların amacı, Rumlar arasında olay çıkarıp işgale zemin hazırlamaktı ve Venizelos'a milletini korumak için İzmir'e iki veya üç tümen asker çıkarması için gemi göndermesine izin verilmeliydi.⁵⁰ Wilson'un bu teklife cevabı adamların gemide rahatsız olacağı sebebiyle hemen karaya çıkarılmaları gerektiği şeklinde oldu. Lloyd George, Wilson'un bu cümlesinden iyice cesaretlenerek İzmir'e hemen gönderilmek üzere Yunanların elindeki asker sayısını sordu. Wilson da bu konuyu merak ediyordu. Venizelos bir bölüğün hazır olduğunu belirterek "İzmir'deki 30.000'den fazla Yunan vatandaşı Türk tehlikesi altındadır." dedi. Başkan Wilson'a göre bu durum Rumları kurtarmak için yeterli bir sebepti. Artık çıkarmanın meşruluğu tartışılır hâle gelmişti. İngiliz Genelkurmay Başkanı General Wilson, Müttefiklerin karaya asker çıkarma hakkının olduğunu ancak İtalyanların da aynı hakka sahip olduklarını belirtti. Venizelos hemen savunmaya geçerek Müttefiklere danışmadan İtalyanların Antalya'ya asker çıkarttıklarını hatırlattı. Başkan Wilson, Venizelos'u destekledi. "Yunan kuvvetleri İtalyanlardan önce bölgeye gönderilmiş olsaydı böyle bir işgal söz konusu olmayacaktı." Wilson'un bu sözleri, Lloyd George'un İtalyanların

⁴⁸ age.; s. 53 vd.

⁴⁹ age.; s. 55.

⁵⁰ Evans; s. 166. Kurat; s. 846. Akşin; "Paris Barış Konferansı'nın..., s. 177. Jeaschke; Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, ... s. 29. Sabahattin Selek; Anadolu İhtilali, C 1, 8. Baskı, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1987, s. 227 vd. İngiliz Dışişleri görevlilerinden Kidston, işin açıkça İtalyanların yokluğu sırasında kararlaştırıldığını ve başlıca amacın "onlara karşı puan kaydetmek" gibi görüldüğünü belirtmiştir, bk. Akşin; İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,... s. 273. İngiliz Genelkurmay Başkanı Henry Wilson ise günlüğüne "Bütün bu iş delice ve kötüdür." diye yazmaktaydı. bk. Jeaschke; Kurtuluş Savaşı Kronolojisi..., s. 29.

karışıklık bahanesiyle İzmir'i işgal edecekleri iddiasını desteklediğini ve vakit kaybetmeden işgalin başlaması fikrinde olduğunu ortaya koyuyordu.⁵¹

10 Mayıs tarihli toplantıda ise Lloyd George bir an önce harekete geçilmesi konusunda diretti. Toplantının konusu Türklere ve İtalyanlara işgalden önce haber verilip verilmemesi soruydu.⁵² Wilson, çıkarmadan hemen önce Türklere ve İtalyanlara haber verilmesi fikrindeydi. ABD delegasyonundan General Bliss de aynı düşüncede idi. Zamanında haber verilmeyecek olursa çatışma çıkması kaçınılmazdı. Venizelos, Bliss'e karşı çıktı ve önceden İtalyanlara haber verildiği takdirde onların da Türkleri kışkırtacağını söyledi. Venizelos'a göre Türklere çıkarmadan sadece 12 saat önce haber verilmeliydi. Tartışmalar sonunda çıkan sonuç şu oldu:

Harekât esnasında Amiral Calthorpe, İzmir'de bulunacak, Yunan kuvvetleri 14 Mayıs'tan önce gelmeyecek, İtalyanlara 12 Mayıs'ta haber verilecektir. Amiral Calthorpe İstanbul'da Türklere şu talimatı verecek:

a) İzmir'e Yunan askeri çıkmadan 36 saat önce Türklere İzmir'deki tabyaları Müttefik müfrezelerine teslim etmeleri bildirilecektir.

b) İzmir'e Yunan askeri çıkmadan 12 saat önce Türklere Müttefik askerlerinin mütareke hükümleri gereğince karaya çıkacakları, bu hareketin İzmir çevresinde meydana geldiği bildirilen karışıklıklar nedeniyle yapıldığı bildirilecek. Tabyaların sonradan Yunan askerlerine devredileceği bildirilecek.⁵³

2 Mayıs'tan 12 Mayıs'a kadar yapılan toplantılarda İzmir'in Yunanlar tarafından işgali Müttefiklerce iki ana nedene bağlandı: Bunlardan ilki Türklerin Rumlara yaptıkları zulüm, ikincisi de İtalya'nın olası bir İzmir işgali. Her iki dayanak da Lloyd George ve Venizelos'un eseri idi ve Wilson bu iddialara oldukça "duyarlı" yaklaşmıştı. Savaş sırasında ilan ettiği 14 prensibi unutarak böylesine haksız bir kararın altına diğer Müttefik liderleri gibi imza attı. Wilson Prensipleri, Osmanlı Devleti'nin savaştan önce olmasa bile ilan edildiği 8 Ocak 1918 itibarıyla mevcut sınırlarının korunacağı, bununla birlikte azınlıklara gelişme hakkının sağlanacağı garantisini veriyordu. Ancak

⁵¹ American Documents on Greek Occupation of Anatolia; Compiled by Çağrı Erhan, Ankara, Center for Strategic Research, (SAM Papers, No.: 7/99), 1999, s. 14.

⁵² Akşin; s. 177. Evans; s. 167.

⁵³ American Documents on Greek...; s. 17 vd. Akşin; s. 178. Kurat; s. 847. Bu arada 7 Mayıs'ta İtalyanlar Paris'e dönmüşlerdi. Ancak bir olupbittiyle karşılaştılar. Yunan ordusunun çıkarma harekâtı planlanmıştı. 12 Mayıs'taki toplantıya İtalyanlar katıldıkları zaman Clemanceau onlara İzmir meselesi hakkında bilgi verdi ve İzmir Rumlarını kurtarmak için çıkarma kararı verdiklerini söyledi. Yunanlar teklifte bulunmuşlar, onlar da kabul etmişlerdi. Ancak Wilson, İtalyanları alaya alır bir şekilde ilk fikrin Yunanlardan çıkmadığını, Müttefiklerin bizzat teklif ettiğini belirterek gerçekleri dile getirdi. Akşin, Wilson'un bu tavrıyla İtalyanları küçümsemekle birlikte Clemanceau'yu da hafife alır bir tavır içine girdiğini belirtmektedir. bk. Akşin; s. 185. Wilson'un bu açıklamasından sonra Orlando, harekâtı destekleyeceklerini bildirdi. Bununla beraber İngiliz, Fransız, İtalyan ve ABD gemilerinin kıyıda beklemesini önerince Wilson ortak bir işgalin akıllıca bir şey olmayacağını belirtti. Wilson sorumluluk almaktan çekiniyordu, bk. Vakit; "İtalyan Heyeti Yarın Avdet Ediyor", 7 Mayıs 1335, No.: 549, s. 1. Kurat; s. 848. Akşin; s. 180.

Wilson Prensipleri, üzerinde yaşadığı halkın nüfusu itibarıyla büyük bir kısmının Türk olduğu bir Osmanlı toprağının Yunanlar tarafından işgaline izin vermiyordu. Bu prensipler Osmanlı Devleti'nin başını keserek onu Anadolu bozkırının ortasına atmak gibi bir madde de içermiyordu. Toprak meseleleri konusunda talep edilen bölge halkının oyuna başvurulması gerektiğini her fırsatta tekrarlayan Başkan Wilson, söz konusu Türkler olunca bu hassasiyetini bir kenara bırakarak Yunan isteklerine boyun eğmişti. Paris'te yayımlanan Fransızca "Oruvuar" gazetesinin 3 Mart tarihli sayısında da belirtildiği gibi "Wilson Prensipleri Türkiye'ye gelince unutuluyor, orada böyle bir tetkikata lüzum görülüyor... Bütün dünya üzerinde böyle bir muameleye maruz kalan yalnız Türklerdir. Türklerin ağır cezalara istihkak kesbetmiş olduklarını göstermek için ne mümkünse yapılıyor ve bunlar muhakeme edilmeksizin idam ediliyor..."⁵⁴

Wilson'un İzmir'in işgaline onay vermesinin altında yatan nedenlerden biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmış olduğunu kabul etmesiydi. Nitekim Wilson bu düşüncesini Paris'te yaptığı konuşmalarından birinde dile getirdi. Savaş boyunca Alman tehlikesinin Berlin'den Bağdat'a kadar yayılmasını büyük bir endişeyle izlediklerini ve bu sayede Avusturya - Macaristan ve Türkiye ile de yakından ilgilendiklerini belirterek "... bunların her ikisi de ortadan kalktı... Bu büyük neticeyi elde etmiş olan devletler bugün dünyanın asayişinden mesul bulunuyorlar. Bir müddet Bağdat'a kadar uzanan yol üzerinde artık zayıf devletlere tesadüf etmeyeceğimiz gibi bol bol mahsul elde etmek kanaatiyle zehirli entrika tohumları serpilmiş topraklar da görmeyeceksiniz." açıklamasında bulundu.⁵⁵ Wilson açıkça ifade etmekteydi ki Osmanlı İmparatorluğu yıkılmıştı ve bu büyük bir neticeydi. İşgalin onaylanmasındaki bir diğer neden ise İtalyanların İzmir'i işgaline engel olmaktı. Wilson'un danışmanlarından Albay House, bu gerekçeyi şu cümlelerle ifade etmekteydi:

"... Başbakan Orlando, Fiume konusunda Wilson'la ihtilafa düşünce Paris'ten ayrılmıştı. Venizelos bunu fırsat bilip hemen İzmir iddialarını ileri sürdü. Yunan Talepleri Komisyonundaki Amerikalı delegelerin tutumunun aksine Barış Konferansı'ndaki Amerikan temsilcileri bu iddialara sıcak bakmaya başlamıştı. Komisyonadaki Amerikalıların haberi bile olmadan Venizelos Konferans'tan izin almayı başardı."⁵⁶

⁵⁴ Vakıt; "Türkler İçin", 26 Mart 1335, No.: 512, s. 1

⁵⁵ Vakıt; "Wilson'un Nutku", 10 Mart 1335, No.: 496, s. 1. Ahmet Emin, "Vakit" gazetesinin aynı sayısında "Endişe Dakikaları" başlığı altında kaleme aldığı makalede kamuoyunun dikkatini Wilson'un Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı şeklindeki sözlerine çekerek hâlâ konferansa davet edilmediğimiz için hakkımızda alınan kararlardan habersiz olduğumuz bir sırada bu konuşmadan bazı mesajlar çıkararak toplumu bir an önce hakkını aramaya davet etmektedir. bk. Ahmet Emin; "Endişe Dakikaları", Vakıt, 10 Mart 1335, No.: 496, s. 1.

⁵⁶ Pallis; s. 90

Wilson'un sekreteri Joseph Patrick Tumulty "Wilson'un Hayat-ı Siyasiyesi" adlı eserinde, Albay House'a yakın bir şekilde olayların gelişimini şu şekilde ifade etmiştir:

"İzmir'in Yunanlar tarafından işgali 1919 ilkbaharında bizim müsaade ve ricamız üzerine vakia olmuştur. Yunanların İzmir'e asker sevk etmelerine İngiltere, Amerika ve Fransa tarafından müştereken müsaade edilmişti. Bir aralık Mr. Wilson, İtalyan Başbakanı Orlando ve Hariciye Nazırı Sinnino'nun Fiume meselesi hakkındaki iddialarını kabul etmediği için İtalyan heyeti konferanstan çekilmişti. İtalyan mümessillerinin çekilmesi üzerine Mr. Wilson yahut Lloyd George veyahut da Mösyö Clemanceau, İtalyan Başvekili'nin Fiume meselesindeki mağlubiyetini başka bir sahada bir muzafferiyet ile bastıracağını düşünmüştü. İtalya'nın düvelimuazzamayı bir oldubitti karşısında bulundurmasından korkuluyordu. İtalya'nın İzmir'de menafi olduğu malum idi. İşte Lloyd George, Wilson ve Clemanceau bu ihtimali nazarıdikkate alarak İzmir'in hemen işgali için Venizelos'a lazım gelen emir verildi..."⁵⁷

3. İzmir'in İşgali, Yaşanan Olaylar ve Amerikalı Yetkililerin Raporları

Yunan kuvvetleri, Paris Barış Konferansı'nın aldığı karar doğrultusunda 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal ettikten sonra, sadece İzmir'le sınırlı olan işgal bölgelerini Batı Anadolu'da genişletmeye başladılar. Menderes Vadisi boyunca ilerleyen Yunan kuvvetleri 22 Mayıs'ta Menemen'i, 25 Mayıs'ta Manisa'yı, 27 Mayıs 1919'da da Aydın'ı işgal ettiler. Birçok Türk tutuklandı. Bu ilerleyiş esnasında sadece Heybeli ve Karaburun'da 48 Müslüman öldürüldü. 2 Haziran'da Yunan ordusu Nazilli'ye girdi.⁵⁸

⁵⁷ Vakıt; "Wilson'un Hayat-ı Siyasiyesi: 14", 22 Kânunusani 1338, s. 2. Balfour, Harold Nicholson'a yazdığı mektubunda bu sorumluluğu şu cümlelerle ifade etmekteydi: "Bütün gücü ellerinde tutan tam anlamıyla üç cahil adam oturmuşlar ve sadece bir çocuğun önderliğinde kıtaları parçalamaya başlamışlardı, bk. Parlak; s. 333.

⁵⁸ Sonyel; The Turco-Greek İmbroglio..., s. 82 vd. İşgalin genişlemesi ve meydana gelen olaylar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Mütteallik Olarak Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar; Dersaadet, Matba-yı Askeriye, 1335; İzmir, Aydın, Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar; İkinci Kitap, Dersaadet, Matba-yı Askeriye, 1335. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, 28 Mayıs'ta yaptığı açıklamada işgallerin devam ettiğini, Yunan askerlerinin Aydın'ın 5 saat kadar yakınına geldiği haberinin alındığını fakat Yunan kuvvetlerinin ne şekilde ilerleyeceklerinin belli olmadığını ve işgal sırasında kan dökülmediğini bildirmiştir, bk. Vakıt; "İzmir'de Vaziyet, Aydın'ın Yunan Askeri Tarafından İşgali", 29 Mayıs 1335, No.: 570, s. 1. Nafia Nazırı Ferit Bey ise İzmir bölgesindeki işgallerin genişlemesinin nedenini Akdeniz'deki denge siyasetine bağlamaktadır. Ferit Bey, Yunan kuvvetlerinin İzmir'den içerilere yürümeye devam ettiğini ancak kanaatine göre bu işgalin sınırlarının Müttefiklerce çizilmiş olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Hükümetine işgalin genişlemesi hususunda hiçbir bilginin verilmediğini eklemiştir. Ferit Bey, Fransa'nın Suriye'yi işgal etmesi nedeniyle İtalya'nın, kendince Akdeniz siyasetinde etkinliğinin azaldığını düşünerek Güneybatı Anadolu'da işgale başladığını, Müttefiklerin bir anlaşmazlık çıkmaması için kabullendiğini ancak önlem almaktan da geri durmadıklarını ve sonucunda İzmir ve bölgesinin Yunan işgaline uğradığını vurgulamıştır. bk. Vakıt; "İzmir Havalisindeki İşgallerin

İtilaf devletleri liderlerinin ne kadar yanlış kararlar vermiş olduğu çok geçmeden anlaşıldı. Yunan ordusu gerek İzmir'in işgali sırasında ve gerekse Batı Anadolu'daki ilerleyişleri esnasında Müslüman halka büyük zararlar verdi. Bölgede bulunan Amerikalı ve diğer İtilaf devletlerine mensup yetkililerin Paris'e gönderdikleri raporlar bu zararın boyutlarını gözler önüne sermekteydi.⁵⁹

Amerika'nın İzmir Konsolosluğu memurlarından Alfred Van der Zee, 20 Mayıs tarihinde İstanbul'daki Amerika Fevkalade Komiseri Amiral Bristol'e gönderdiği raporunda İzmir'in çevre kasabalarında ve varoşlarında dokunulmazlığın verdiği cesaret sayesinde Rumların hırsızlık ve adam öldürme olaylarına karıştığı ve birçok Türk evinin yağmalandığından bahsetmekteydi. Türklerin malları yağmalanmış ve hanelerine girilmişti. Göztepe ve Kokaryalı'nın kenar semtlerinde 20 kadar Türk katledilmişti. Burunabat köyünde 9 erkek kurşuna dizilmiş, 1.000 koyun, 50 civarında at ve kısrakla çok sayıda sığır çalınmıştı. Bucak köyünde 17 Türk katledilmiş ve civar köylerde öldürülen Türklerin sayısı 20'yi geçmişti. Tahtalı köyü yağma edilmekle birlikte köyün sakinlerinden hâlâ haber alınamamıştır. Cin Ovası başta olmak üzere Cücükler, Keler, Köy, Şaşal, Değirmen Dere, Palamut, Çilen ve Gürece köyleri yağmalanmıştır. Van der Zee son olarak Kokardere'de çok sayıda Müslüman kadın ve çocuğun cesetlerine rastlandığını raporuna eklemiştir.⁶⁰

İzmir'deki Amerikan Konsolosu George Horton, 19 Temmuz tarihli raporunda Rum asker ve sivillerinin yaptıkları yağma eylemlerinden bahsetmektedir.

Esbabı Ne?", 30 Mayıs 1335, No.: 571, s. 1. Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele; ... s. 392. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, s. 85-105. Jaeschke; s. 37 vd. Işık; s. 382. Bayar; C 6, s. 24-30. 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa, Batı Anadolu'da Yunan işgalinin genişlemesi üzerine Erzurum'dan Harbiye Nezaretine gönderdiği 13 Ağustos 1919 tarihli şifrede, işgalin Doğu Anadolu'da yarattığı etkileri şu cümlelerle dile getirmiştir: "...İzmir'den gelen mektuplar ordunun silahı alındıktan sonra İzmir ve civarının Yunanlara çiğnettirildiği ve Müslümanların öldürüldüğü mahiyetinde olduğundan buraların da aynı tarzda olması ve Rumlara verileceği ve İslamların ayaklar altında çiğnetileceği kanaati silahlı ve müçtemi firarların tezayüdüne amil oldu...", bk. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi; Yıl: 3, S 10, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1954, Belge No.: 248. Bu konu hakkında ayrıca bk. Bekir Sıtkı Baykal; "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", Belleten, C 33, S 132, Y. 1969, s. 536 vd.

⁵⁹ İngiliz yetkililerin raporları için bk. Ulubelen; s. 185 vd.

⁶⁰ American Documents on Greek...; s. 43 vd. Sonyel; The Turco-Greek İmbroglio..., s. 60. 18 Mayıs'ta Amiral Bristol İstanbul'dan Paris'e gönderdiği telgrafta kasabalardaki Yunan katliam ve yağmasından bahsediyor, birçok tutuklama olayının gerçekleştiğini ve sokak savaşlarında çok sayıda Türk'ün öldüğünü belirtiyordu, bk. American Documents on Greek...; s. 14. İtilaf devletleri temsilcilerinin İstanbul'a gönderdikleri raporlarda şu ifadeler yer almaktaydı: "Yunanlar İzmir'deki İtilaf devletleri kumandanlarının emirlerini yerine getirmemektedirler. Oysa Yunan kuvvetleri teknik bakımdan bunların komutası altındadır... Bunun sonucu olarak başıbozuk güçler kontrol edilememektedir. Bunlar, Türk halkına her yerde yeni kısımlar uygulamakta, eşkıyalıklara ve yapabildikleri ölçüde yağmalara koyulmaktadır", bk. Evans; s. 183 vd. ayrıca bk. Kayhan Sağlamer; "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyon'un Raporu", BTTD, C IX-X, S 49, Ekim 1971, s. 6.

“... Yerli Rum halkı aşağı türden olup Yunan işgalini sadece intikam alma fırsatı olarak görüyor. Türkler her gün konsolosluga gelerek sığırlarını çalan, köylerine saldıran, evlerini tahrip eden Rum köylülerin baskılarından yakınıyorlar... Geniş çapta servetin ve binlerce insanın hayatını yitirmesine neden olan bu tehlikeli durumun bir an önce giderilmesi gerekmektedir.”⁶¹

Yunan vahşetinin tanıkları arasında USS Arizona mürettebatından olup işgal sırasında İzmir’de bulunan J. H. Dayton da yer almaktaydı. Dayton, görgü tanıklarının ifadelerine dayandırdığı 1 Haziran tarihli raporunda olayların fitilinin Yunan ordusu tarafından ateşlendiğini belirtiyordu. Olaylara Rum siviller de katılmıştı. Birçok Türk sivilin süngülerle katledilmesine Arizona’nın subayları da tanıklık etmişti.⁶² Yunan askerleri şehrin merkezindeki kışladan esir aldıkları 500 civarındaki Türk askerini limana getirmişler ve onlara burada işkence etmişlerdir. İşkence sonucunda ölen askerlerin cesetleri ise Türk sivilleri tarafından taşınmıştır. Taşınamayanlar ise Yunan askerleri tarafından kamyonlarla denize dökülmüştür.⁶³

Dayton, 15 Mayıs günü öğleden sonra gerçekleşen öldürme olaylarına ek olarak Türk hanelerinin ve dükkânlarının da yağmalanmaya başladığını raporunda dile getirmiştir. Hırsızlık ve yağma hareketleri genelde Yunan askerlerinden ziyade Rum siviller tarafından organize edilmiştir. Olaylar İzmir’de bulunan International College Müdürü Prof. Alexander MacLachlan, Mr. Fred V. Green, Amerikan İhracat Şirketi sorumlusu Forbes Mc Allister, İzmirli bir Amerikan seçkini Mr. F. Blacker ve sivil bir Amerikalı olup İzmir’de ikamet eden J. K. Langden tarafından da doğrulanmıştır.

Dayton olayların kaynağı olarak Yunan otoritelerinin sorumsuzluğunu göstermiştir:

“... Sokaklar boşaltılıp güvenlik tedbirleri önceden alınsa ve Yunan askerlerinin karaya çıkışından evvel orada toplanan Türk siviller dağıtılmış olsaydı çıkarma çok daha iyi idare edilebilirdi...”⁶⁴

Dayton’un raporunda görgü tanıkları olarak işaret ettiği kişiler arasında bulunan Fred V. Green olayların Rumlar tarafından başlatılmasını 14 Haziran 1919 tarihli mektubunda şu şekilde aktarmıştır:

⁶¹ Orhan Duru; Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kurtuluş Yılları, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1978, s. 26.

⁶² American Documents on Greek...; s. 20. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Cecil Harmsworth, Avam Kamarasında yaptığı konuşmasında Yunanların İzmir’de Türkleri katlettiğini ve bunun limanda demirli bulunan Müttefik gemilerinin gözü önünde cereyan ettiğini belirtmiştir. bk. Helmreich; s. 122.

⁶³ J.H. Dayton’un ifadeleri ile 11. Fırka Kalem Reisi Miralay Tevfik Bey’in 16 Mayıs 1919’da Harbiye Nezaretine gönderdiği rapor arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Miralay Tevfik Bey, Yunanlar tarafından esir alınan 500 Türk askerinin 300’ünün şehit edildiğini bildirmektedir. bk. İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma...; s. 6.

⁶⁴ American Documents on Greek...; s. 21.

“... Şehir o gün tatildaydı. Sokaklar insanlarla doluydu. Askerler rıhtımdan aşağıya, Konak’a doğru yürüyüşe başladılar ve yanlarında Rum siviller de bulunuyordu.

Rıhtımdaki ofisimin penceresinden olup biteni izliyordum. Ofisimin tam karşısında postane bulunuyordu. Yunan birliklerinin ilk kolu rıhtımdaki pasaport ofisini bastı. Sivil bir Rum caddeden aşağıya doğru koştu ve rıhtımda birbirine bağlı hâlde yan yana duran Türk teknelerine ateş etmeye başladı. Silah sesiyle ortalık karıştı... Her yerden kurşun yağıyordu ve kimse kurşunların nereden geldiğini kestiremiyordu.

Bütün pencereler kapanmıştı ve artan ateş sonucunda rıhtım tamamen boşaldı. Yaralı ya da ölü olması muhtemel birkaç kişi yerde uzanmaktaydı... 11’de başlayan ateş 1 saat devam etti ve silah sesleri kesildikten sonra rıhtımdan aşağıya doğru beyaz bayrak taşıyan ve silahsız 50 kadar Türk’ün elleri havada yürümekte olduğu fark edildi.

Hemen hemen her yerde Yunan askerleri kontrolü ele geçirmişti. Türklerin yanı sıra Rumlar da telaş içindeydi. Muazzam bir Rum kalabalığı askerlerle beraber savunmasız Türklere saldırmaktaydı. Yunan askerleri bu muamele karşısında gülüyor ve bunu önlemek için hiçbir çaba sarf etmiyordu...”⁶⁵

4. Barış Konferansı’nda Uluslararası Tahkik Komisyonunun Oluşturulması

Avrupalı ve Amerikalı yetkililerin, görgü tanıklarının raporları Yunan zulmünün dehşetini gözler önüne sermekteydi. Olayların aldığı şekil karşısında Osmanlı Hükümeti harekete geçti. Sadrazam Damat Ferit Paşa’nın da içinde bulunduğu üç kişilik heyet 25 Mayıs’ta İstanbul’da Amerika Fevkalade Komiseri Amiral Bristol ile görüştü. Damat Ferit İtilaf devletleri subaylarının Yunan askerlerinin yanında yer alarak hareketlerinin gözlemlenmesini talep etti.⁶⁶ Amiral Bristol ise 3 Haziran’da Sadarete gelerek Damat Ferit Paşa’nın bu ziyaretine karşılık vermiştir.⁶⁷

Osmanlı Devleti’nin İtilaf devletleri nezdindeki asıl girişimi Şeyhülislamlık makamından gelmiştir. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi 15 Temmuz 1919’da Paris Barış Konferansı’na gönderdiği mektubunda Batı

⁶⁵ Erhan; s. 30 vd.

⁶⁶ Evans; s. 176. Jeaschke; s. 37. Akşin; İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele... s. 393. Hükümet aynı girişimi İstanbul’da bulunan diğer Müttefik temsilcileri nezdinde de gerçekleştirmiş ve verdiği notada Yunan birliklerinin Aydın bölgesindeki işgal alanlarını genişletmesine dikkat çekmiştir, bk. Tasvir-i Efkâr; “İzmir’in İşgali Etrafında, Babıalî’nin Protestosu”, 1 Haziran 1335, No.: 2741, s. 1. İngiliz Yüksek Komiserliği, hükümetin notasına verdiği cevapta, Yunan işgalinin genişlemesine gerekçe olarak Türk direniş birliklerinin bölgedeki faaliyetlerini göstermiştir, bk. Akşin; s. 405. Hükümet, 1 Haziran tarihli notasıyla da Ayvalık, Burhaniye ve Gömeç’in Yunan askeri tarafından işgalini protesto etmiştir, bk. Tasvir-i Efkâr; “Babıalî’nin Yeni Notası”, 2 Haziran 1335, No.: 2742, s. 1.

⁶⁷ Vakıt; “Amiral Bristol’un Ziyareti”, 4 Haziran 1335, No.: 576, s. 2.

Anadolu'da yaşanan olayları incelemek üzere bir tahkik komisyonunun oluşturulmasını istemiştir.⁶⁸ Aslında böyle bir komisyonun oluşturulması hakkındaki ilk teklif 8 Temmuz tarihinde Clemenceau tarafından yapılmıştı.⁶⁹ 12 Temmuz tarihinde İtalya Delegatesi Crespi⁷⁰ konferansa sunduğu memorandumda, Yunan kuvvetlerinin İzmir sancak merkezinde ve Ayvalık kazası dışındaki bölgelerde İngiliz kumandanlarından izin almaksızın devam ettirdikleri yürüyüşten şikâyet etti.⁷¹

Crespi'nin bu girişiminden sonra İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour'un teklifi üzerine Venizelos, iddiaları yanıtlamak için Meclise geldi. 16 Temmuz tarihli toplantıda Venizelos, işgalin genişlemesine gerekçe olarak İzmir ve civarındaki Türk askerî faaliyetlerini gösterdi. Amaç işgali genişletmek değil, nüfusunun büyük bir kısmı Yunan olan bölgelerdeki güvenliği sağlamaktı.⁷²

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin mektubu, Clemenceau tarafından 18 Temmuz tarihli toplantıda okundu. Balfour'un buna tepkisi "... şimdiye kadar olmuş olayları araştırmaktansa bundan sonra olması muhtemel vahşetleri engellemenin daha mantıklı olduğu" şeklindeydi. Clemenceau'ya göre Balfour'un önerisi bir bildiri yayımlamaktan öteye geçemeyecek bir çözüm yoluydu. Ona göre çok daha ciddi tedbirler alınmalıydı. İtalyan Dışişleri Bakanı Tittoni, Clemenceau'yu destekledi.

⁶⁸ Mustafa Sabri mektubunda "Yunanlar İzmir çevresinde vahşet yaratmaktadırlar..." diyerek ekliyordu: "... Meclis, Yunanların İzmir'e gönderilmesi kararını verdikleri için onlar da sorumluluk altındadır". bk. Erhan; Greek Occupation of İzmir...; s. 24. Mustafa Sabri Efendi bu sorumluluktan ötürü tahkikatın Paris Barış Konferansı'nın denetimi ve sorumluluğu altında yapılmasını talep ediyordu. bk. Sağlamer; s. 6. Mustafa Turan; "İstiklal Harbi'nde "Müttefikler Arası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkik Neticesi", Atatürk Yolu, Kasım 1991, Yıl: 4, C 2, S 8, s. 699 vd. Evans; s. 184.

⁶⁹ Evans; s. 184. Ulubelen; s. 172.

⁷⁰ Orlando Hükûmeti 19 Haziran 1919'da istifa etti. Yerine Francesco Nitti Başbakanlık görevine getirildi. Nitti, Dışişleri bakanı olarak da Tomasso Tittoni'yi göreve getirdi. Bu değişikliklerle beraber Konferans'taki İtalyan delegeleri de değiştirildi. Helmreich; s. 121.

⁷¹ Erhan; Greek Occupation of İzmir...; s. 22. İngiliz gizli belgelerinde yer alan ifadeler Crespi'nin bu şikâyetinde haklı olduğunu göstermektedir. Yine aynı gün 12 Temmuz'da İzmir'den, Paris'teki İngiliz delegasyonuna çekilen telgrafta Yunanların Aydın'da boş yere kan döktüklerinden bahisle "... biz onlara İzmir'den ileri gitmeyin dedik, Yunanlar bizi dinlemiyorlar..." denilmektedir. bk. Ulubelen; s. 171. Amiral Webb, Paris'e gönderdiği raporunda İşgalin amaç ve sınırlarının tam bir çerçeveye oturtulmamış olmasını eleştirerek "... Birbirlerinin boğazına sarılmaları için ne gerekiyorsa yaptık..." diyordu. bk. Helmreich; s. 122.

⁷² Erhan; Greek Occupation of İzmir...; s. 24. Ulubelen; s. 172. Helmreich; s. 123 vd. Yunan ilerleyişi hakkındaki Türk makamlarının raporları için bk. İzmir, Aydın, Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında...; 19 vd. 61'inci Fırka Kumandanı Miralay Kâzım Bey'in Balıkesir'den Harbiye Nezaretine çektiği 7, 8 ve 10 Temmuz 1919 tarihli ve Yunan kuvvetlerinin Balıkesir, Ayvalık, Manisa, Akhisar ve Soma bölgelerindeki faaliyetlerinden bahseden telgrafları için bk. Harp Tarihi Vesikalari Dergisi; Yıl: 10, S 38, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1962, Belge No.: 910-913. Batı Anadolu'daki Yunan ilerleyişinin seyri için ayrıca bk. Mustafa Turan; Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923), Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s. 73 vd. Erkânıharbiyeumumiye Reisi Cevat Paşa ve İkinci Reisi Kâzım Paşalar imzasıyla 15 Haziran tarihinde Sadarete çekilen telgrafta Yunan harekâtının resmî kuvvetlerle durdurulamaması durumunda millî kuvvetlerle durdurulması teklif edilmiştir, bk. Harp Tarihi Vesikalari Dergisi; Yıl: 2, S 4, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1953, Belge No.: 84.

Ancak Balfour görüşünde direndi ve bir komisyon oluşturmak yerine Yunan kuvvetlerinin Anadolu'daki bir kumandan tarafından kontrol edilmesini önerdi. Balfour'un komisyon oluşturulmasına itiraz etmesinin birtakım nedenleri mevcuttu. Komisyon oluşturulduğu takdirde, İtilaf devletlerine karşı işler bu noktaya gelmeden daha önce tedbir alınmadığı için Türklere bir güvensizlik oluşacaktı. İkinci neden ise komisyonda yer alacak Müttefik temsilcileri arasında mutlaka anlaşmazlıklar baş gösterecekti. Üçüncü olarak, İtalyanların eline Yunanistan'ı suçlamak üzere büyük bir koz geçecek ve bu durum Yunanistan'a işgal izni veren İtilaf devletlerini ve konferansın mahiyetini küçültecekti.⁷³

Clemenceau, komisyon oluşturulması konusundaki ısrarından vazgeçmedi ve Yüksek Konseydeki tartışmalar esnasında Venizelos'u sıkıştırdı.⁷⁴ Venizelos, Yunan askerleri tarafından yapılan vahşeti kabul etmesine rağmen Yüksek Konseyi bu tür olayların tekrarlanmaması için Yunan Hükümetinin gerekli tedbirleri almış olduğuna ikna edemedi. 18 Temmuz 1919 tarihinde alınan karar doğrultusunda Anadolu'ya İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikalı birer delegeden oluşacak bir komisyon gönderilmesine karar verildi.⁷⁵

Venizelos 19 Temmuz'da Yüksek Konseye müracaat ederek komisyonda bir de Yunan üyenin bulunmasını talep etti. Clemenceau 21 Temmuz'da Venizelos'un isteğine verdiği cevapta "... bunun pek kabul edilebilir olmadığını" söyledi ve Tittoni de Clemenceau'yu destekledi. Tartışmalardan sonra Yüksek Konsey, komisyonda bir Yunan subayının bulunmasını, hiçbir şekilde işlere karışmaması ve oy hakkına sahip olmaması şartıyla kabul etti.⁷⁶

Yüksek Konsey, 21 Temmuz 1919 tarihli toplantıda komisyonun üyelerini belirledi. Buna göre Amerika Birleşik Devletleri adına Amiral Mark Lambert Bristol, İngiltere adına General R. H. Hare, Fransa adına General Bunoust ve İtalya adına General Dall'olio; bunların yanı sıra Amerika adına Teğmen Dunn, Teğmen Stewart ve Amerika'nın İzmir Eski Konsolosu Mr. Caessbrough; Fransa adına Teğmen Rumerchere, Teğmen Vitalis ve Teğmen Dogoweq; İngiltere adına Kumandan Thomson, Kaptan Haris ve Teğmen Higham; İtalya adına da Teğmen Villari ve Teğmen De Bossis komisyonda yer almışlardır. Komisyonun daimî bir reisi bulunmamaktadır.

⁷³ Erhan; Greek Occupation of İzmir...; s. 25.

⁷⁴ Paul Helmreich'e göre Clemenceau'nun bu ısrarındaki amacı, Müttefiklerin Yunanlıları İzmir'e sadece zulüm yapsınlar diye göndermediklerini Türklere ispatlamaktır, bk. Helmreich; s. 126.

⁷⁵ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 26. Jeaschke; s. 52. Vahdettin, 20 Eylül 1919 tarihinde halka yayımladığı beyannamede Tahkik Heyetinin oluşturulması kararını şu cümlelerle değerlendirmiştir: "...İzmir fecayii Avrupa düvel ve milelimütemeddesininin nazardikkat ve müveddetini celbile mahalline bir heyetimahsususa izâm ve bitarafâne tahkikata iptidar olunarak enzarimedeniyette hakkımız tezahür etmekte bulunduğuu...", bk. Harp Tarihi Vesikalari Dergisi; Yıl: 3, S 10, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1954, Belge No.: 221.

⁷⁶ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 27. Vakit; "Sulh Konferansı'nda İzmir Meselesi", 21 Temmuz 1335, No.: 621, s. 1.

Dört devlet temsilcisinin her biri belirlenen sıra dâhilinde komisyona başkanlık edecektir.⁷⁷

25 Temmuz tarihli toplantıda ise komisyonun görev ve sorumlulukları tespit edilmiştir. Buna göre komisyon, işgalin ilk gününden itibaren meydana gelen olayları araştırarak ve sonucu ne olursa olsun Paris'e bildirecekti. Asıl iş olarak Yunan askerlerinin İzmir, Aydın, Ayvalık ve diğer bölgelerin işgali sırasında ve sonrasında meydana gelen olayların incelenmesi kararlaştırıldı.⁷⁸

İtilaf devletleri komisyon oluşturulması hakkındaki kararlarını 3 Ağustos'ta Osmanlı Hükûmetine bildirmişlerdir. Hükûmet bu karardan duyduğu memnuniyeti 4 Ağustos'ta yaptığı açıklamasında "Hiç şüphesiz Barış Konferansı'nın kararları herkesi memnun edecektir." ifadesiyle ortaya koymuştur.⁷⁹

Komisyonunda Türk delegesinin bulunmayışından kaynaklanan rahatsızlık 11 Ağustos 1919'da İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri Defrance tarafından Paris'e gönderilen raporda dile getiriliyordu. Defrance, "Komisyonda bir Yunan subayının bulunması Türk tanıklarının rahatça dinlenmesini engelleyecektir." diyordu. Yüksek Konsey, 14 Ağustos tarihli toplantıda, komisyonda Yunan subayının yanı sıra bir de Türk subayının bulunması kararını aldı.⁸⁰ Yunan Hükûmeti Albay Mazarakis'i Yunan

⁷⁷ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 28. Tasvir-i Efkâr; "Beyn-el Müteleffin İzmir Heyet-i Tahkikiyesi", 16 Ağustos 1335, No.: 1813, s. 1. Vakit; "Beyn-el Müteleffin İzmir'e Gidecek Heyet", 16 Ağustos 1335, No.: 644, s. 1. Sonyel; The Turco-Greek İmbroglio..., s. 69. Jeaschke; s. 52. Parlak; s. 515. Alemdar; "Müttefikin Heyet-i Tahkikiyesi", 23 Ağustos 1335, No.: 1551, s. 2.

⁷⁸ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 27. Sonyel; The Turco-Greek İmbroglio..., s. 69. Tansel; C 2, s. 184.

⁷⁹ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 27. Müttefiklerin bu bildirisini 4 Ağustos'ta basında yer almıştır. İkdâm; "Heyet-i Tahkikiye", 5 Ağustos 1335, No.: 8077, s. 1. Jeaschke; s. 55. Helmreich; s. 126. Komisyonun kurulması kararı alınınca Amerikan Delegesi Henry White, Batı Anadolu'ya bir komisyonun gönderilmesi fikrini onaylamakla birlikte, komisyona bir Amerikan delegesi katılması konusunu Washington'a danışmak gerekeceğini söylemiştir. İtilaf devletleri Tahkik Komisyonunun kurulduğunu İstanbul'a bildirmek için gönderilecek notaya katılması konusunda White'yi uyardıkları zaman, White komisyonun oluşumundan haberi yokmuş gibi bu teklifi reddetmiştir. Ancak Başkan Wilson'un önerisiyle komisyona Amiral Bristol'un katılması kararlaştırılmış ve ABD ortak notaya imza atmıştır. Evans; s. 184. Müttefiklerin Batı Anadolu'ya bir komisyon gönderme kararı Türk basınında yer almış ve karar sevinçle karşılanmıştır. Bununla birlikte basında, komisyonun asıl vazifesinin Yunanlar tarafından mezalim yapıp yapılmadığını ortaya çıkarmak değil, çünkü bu mezalim açıkça ortadadır, yapılan tecavüzün derecesini tespit etmek olduğu şeklinde hâkim bir düşünce oluşmuştur. Venizelos'un nüfus itibarıyla Türk olan bir araziye talep etmesi, büyük bir hata olarak değerlendirilmiştir. Buna kanıt olarak da yapılan mezalimi soruşturmak üzere bir komisyonun kurulmasını göstermişlerdir. Komisyona olumlu bakan gazeteler, komisyonda bir de Türk delegesinin bulunmasını talep etmişlerdir. bk. İkdâm; 5 Ağustos 1335, s. 1. Tasvir-i Efkâr; "Trakya ve İzmir Meseleleri", 16 Ağustos 1335, No.: 1813, s. 1.

⁸⁰ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 27.

delegesi olarak belirlerken Osmanlı Hükûmeti ise Harbiye Nezareti İstihbarat Şubesi Müdürü Albay Kadri Bey'i Türk delegesi olarak tayin etti.⁸¹

a. Uluslararası Tahkik Komisyonunun Çalışmaları

Bu düzenlemelerden sonra komisyon çalışmalarına 12 Ağustos tarihinde başladı ve çalışmalar 15 Ekim 1919 tarihine kadar devam etti. Bu süre içinde toplam 46 toplantı yapıldı. İlk ve son toplantılar İstanbul'da yapıldı. Diğer toplantılar İzmir, Aydın, Menemen, Manisa, Ödemiş, Nazilli, Ayvalık ve Çine'de gerçekleştirildi. Komisyon buralarda yaptığı tahkikat sırasında Türk, Rum, Ermeni, Amerikalı, İngiliz, Fransız ve Türk olmak üzere toplam 175 tanığı dinledi.⁸²

Uluslararası Tahkik Komisyonunun Amiral Bristol'un başkanlığı altında Amerika şubesini oluşturan kısmı ise ilk çalışmasını 16 Ağustos'ta İstanbul'da gerçekleştirmiştir. Amerikan heyeti İzmir'e hareketinden önce konu hakkında ön bilgi mahiyetinde İstanbul'da bulunan ve mezalime tanıklık eden İzmirliyle Amerika Sefarethanesinde görüşmüştür. Görüşmede Şerifzade Rıza Bey ile Askerî Karantina Sorumlusu Mehmet Ali Bey dinlenmiştir. 17 Ağustos tarihinde İzmir'den 4 ve havalisinden 5 kişi dinlenmiş ve İzmir Müdafaa-yı Hukuk Heyeti, İzmir ve civarında yapılan mezalim hakkında topladığı belge ve kanıtları heyete sunmuştur.⁸³

Amiral Bristol Heyeti İstanbul'daki çalışmalarını tamamladıktan sonra 20 Ağustos akşamı saat 19.00'da "Scorpion" yatı ile İzmir'e hareket etmiştir. Diğer İtilaf devletleri temsilcileri Hare, Bunoust ve Dall'olio ise kendilerine tahsis edilen gemilerle ayrı ayrı olmak üzere yine aynı gün İstanbul'dan

⁸¹ age.; s. 28.

⁸² age.; s. 29. Tasvir-i Efkâr; "Amiral Bristol Heyeti", 28 Ağustos 1335, No.: 2826, s. 1. Parlak; s. 515. Jeaschke; s. 57. İlhan Tekeli ve Selim İlkin; Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey, Ankara, TTK, 1989, s. 286 vd.

⁸³ Tasvir-i Efkâr; "İzmir Amerika Heyeti Tahkikata Başladı", 17 Ağustos 1335, No.: 2814, s. 2. Alemdar; "İzmir Hadisesi Tahkik Komisyonu", 18 Ağustos 1335, No.: 1547, s. 1. İzmir Müdafaa-yı Hukuk Heyeti bu kanıtları daha sonra "Türk İzmir" adı altında Fransızca olarak yayımlamıştır. Risalede istatistik ve rakamlarla "İzmir'in ezelden beri bir Türk şehri olduğu" kanıtlanmaktaydı. Risale istatistiklerin yanı sıra bir "Mukaddime" ile "Adalet Davet" başlıklı bir makale ve İtilaf devletleri komiserlerine hitaben iki muhtıra içermekteydi. Risalenin giriş kısmında yazılış amacı şu cümlelerle özetlenmiştir: "Anadolu'nun Adalar Denizi'nde yegâne büyük vücudüticaret mahreci olan ve asırlardan beri Türk nüfuz ve hâkimiyeti altında yaşamakta bulunan İzmir'i Türklerin sinesinden koparmak hem o güzel liman hem de Anadolu Türklüğü için imhâkâr bir darbe olacağını artık bilmeyen kalmamıştır. Her ne olursa olsun parlak fütuhât ile temayüz etmek isteyen ve asil amaçları Türklüğe imkânîhayat bırakmamak olan düşmanlar tarafından yapılan propagandalarla böyle müthiş bir neticeye uğramaktan bütün kuvvetiyle ihtiraz eden ve bunun için silahıyla hakkını müdafaaaya bile amade bulunan Türklüğün kalemîyle de bütün hakikatleri millet ve adalet prensiplerine istinat eden medeni Avrupa'ya bildirmek gayretinden asla geri durmamaktadır. Bu gayretin en büyük delili de bu risaledir. Yeni Gün; "İzmir Türk'tür ve Türk Kalacaktır", 10 Teşrinisani 1335, No.: 234, s. 1.

ayrılmışlardır.⁸⁴ İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcileri İzmir'e 21 Ağustos tarihinde ulaşırken Amiral Bristol ve heyeti 22 Ağustos'ta İzmir'e varmıştır.⁸⁵ Amiral Bristol Heyeti, Yunan mezalimini araştırmak üzere İzmir'e gelen ilk heyet değildi. İşgal sırasında Yunan kuvvetleri tarafından yakılan Müslüman hanelerinin zarar ve ziyanını tespit maksadıyla Amerikalı yetkililerden oluşturulmuş bir "Harik-i Hasarat Tahkik Heyeti" temmuz ayı ortalarında İzmir'e gönderilmiş ve heyetin çalışmaları sonucunda, oluşan hasarın 100 milyon frank olduğu tespit edilmişti.⁸⁶

Komisyon İzmir'deki çalışmalarına 23 Ağustos tarihinde başlamış ve çalışma yeri olarak Mekteb-i Sultani binasını seçmişti.⁸⁷ Komisyon 23 ve 25 Ağustos tarihli toplantılarında İzmir Valisi İzzet Paşa'yı dinlemiştir. İzzet Paşa Yunan birliklerinin yaptıkları kötü muameleden bahsetmiş ve Yunan subaylarının işgal altındaki bölgelerde yaşayan Türklerden, Yunan idaresinden memnun olduklarına dair zorla imzalı kâğıtlar topladıklarını dile getirmiştir.⁸⁸

İzmir'deki çalışmalarından sonra komisyon 5 Eylül'de İzmir'den ayrılmış ve 6 Eylül'de Aydın'a ulaşmıştır. Komisyon Aydın'da çok kötü bir manzara ile karşılaşmıştır. 30.000 civarındaki Türk nüfusu, Yunan işgali sonrasında sadece 375'e düşmüştür.⁸⁹ Kadri Bey Aydın vilayetinin içinde bulunduğu durumda buradaki mevcut Müslüman nüfusunun serbestçe ifade veremeyeceğini, asıl ifade verecek durumda olan ahalinin Nazilli, Çine ve Söke'ye göç eden Müslüman ahali olduğunu ve bu nedenle komisyonun bu bölgelere giderek tahkikatını buralarda devam ettirmesi gerektiğini belirten

⁸⁴ Tasvir-i Efkâr; "Amiral Bristol'un Azimeti", 21 Ağustos 1335, No.: 2819, s. 1. Amiral Bristol İstanbul'dan ayrılırken İstanbul'da yapılan tahkikattan kesin bir netice alınmadığını belirtmiştir. bk. Vakit; "Tahkik Heyetleri İzmir'e Gidiyor", 21 Ağustos 1335, No.: 649, s. 1.

⁸⁵ İfham; "İzmir Tahkik Heyeti", 30 Ağustos 1335, No.: 31, s. 1. Tasvir-i Efkâr; "İngiliz Tahkik-i Fecai Heyeti", 21 Ağustos 1335, No.: 2815, s. 1.

⁸⁶ Alemdar; "Aydın Hariki Zayıyatı", 20 Temmuz 1335, No.: 1517, s. 2.

⁸⁷ Yeni Gün; "Beyn-el Mîlel Tahkikat", 11 Teşrinievvel 1335, No.: 204, s. 1. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 29. Jeaschke; s. 59.

⁸⁸ Alemdar; "Aydın Ahvalı", 28 Ağustos 1335, No.: 1556, s. 1. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 30. Vali İzzet Paşa komisyona verdiği ifadeyi ve komisyonun İzmir'de yaptığı çalışmaları bir raporla Dâhiliye Nezaretine bildirmiştir. Bu raporda komisyon tarafından ifadelerine başvurulmuş şahısların isimleri, bunlara yöneltilen sorular ve bu sorulara verdikleri cevaplar yer almaktadır. Tasvir-i Efkâr; "Aydın Valisi'nin Tahrirâtı", 5 Eylül 1335, No.: 2834, s. 2.

⁸⁹ Komisyonunda yer alan Türk Delegesi Kadri Bey komisyonun Aydın'a ulaşmasını İstanbul'a çektiği bir telgrafla bildirmiştir. Tasvir-i Efkâr; "Kadri Bey'in Raporu", 5 Eylül 1335, s. 2. Vakit; "Tahkik-i Fecai Heyeti", 10 Eylül 1335, No.: 666, s. 2. Jeaschke; s. 62. Amiral Bristol'un Yunan kuvvetlerinin 28 Haziran'da Aydın'dan çekilirken şehirdeki Türk ve Yahudi halka yönelik yaptıkları katliam hakkında bilgiler içeren 17 Temmuz 1919 tarihli raporu için bk. American Documents on Greek...; s. 56. Türk Delegesi Kadri Bey, tahkikatın bitiminden sonra 5 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği raporda Aydın'daki çalışmalar hakkında detaylı bilgi vermekteydi. Kadri Bey'in 5 Teşrinievvel 1335 tarihli raporunun tam metni için bk. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım II, s. 374-389. Şehir nüfusunun büyük bir kısmı göç etmiş ve kısmen de katliama uğramıştı. Aydın merkezinden başka, civardaki elli bir yerleşim yerinin halkı da Nazilli, Çine, Söke, Milas gibi yerlere göç etmek zorunda kalmıştır.

bir mektup yazarak Tahkik Komisyonuna vermiştir. Komisyon, Kadri Bey'in bu talebini onaylayarak 9 Eylül'de Çine ve Nazilli'ye hareket etmiştir.⁹⁰ 10 Eylül'de Çine'ye ulaşan komisyon burada ilk iş olarak Kadri Bey'in isteği doğrultusunda 57'nci Fırka Kumandanı Miralay Şefik (Aker) Bey'i dinlemiştir.⁹¹ Miralay Şefik Bey, Aydın'daki Türk nüfusunun şehri terk etmesinden ve geri dönmek istememesinden bahisle bunun Yunanlardan gördükleri kötü muameleden kaynaklandığını ifade etmiştir.⁹²

Kadri Bey Söke, Milas ve civar kasabalara göç eden Müslümanların Çine'ye getirilip komisyon önüne çıkarılmasını sağlamıştır. Bunlar arasında kadınlar da yer almaktadır. Müslüman kadınlar, kendilerinden oluşturulacak bir heyetin komisyonun huzuruna ayrıca çıkarılmasını istemişlerdir. Bu istek kabul edilmiş ve Türk kadınlarından oluşan heyet, Tahkik Komisyonunun huzuruna gelerek yaşanan faciayı anlatmıştır. Heyete tercümanlığı Kadri Bey yapmıştır. Türk kadınları kendi kasaba ve köylerine dönmek istediklerini ancak Yunanlar orada oldukça buna imkân olmayacağını, Yunanların bir an önce bölgeden çıkarılarak yeniden evlerine dönmek istediklerini belirtmişler ve bu istekleriyle Miralay Şefik Bey'in ifadelerini doğrulamışlardır.⁹³ Türk kadınları Amiral Bristol'un isteği doğrultusunda Amerikalı kadınlardan oluşan ve Tahkik Komisyonuna bağlı alt bir komisyon olarak çalışan tali bir komisyon tarafından da ayrıca dinlenmiştir. Aynı ifadeleri burada da tekrarlayan Türk kadınları kendilerine yöneltilen soruları yanıtlamışlardır.⁹⁴

⁹⁰ Komisyon Kadri Bey'in teklifine "... tanıkların hepsini dinlemek mümkün olmayacaktır. Fakat kendilerine söyleyiniz bundan üzüntü duymasınlar, yeteri kadar bilgi elde ettik ve felaketi anladık..." şeklinde yanıt vermiştir. bk. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım. II, s. 146. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 30. "Vakit" gazetesi 10 Eylül tarihli sayısında komisyonun Aydın'dan ayrılmasına sebep olarak Yunan kuvvetlerinin Nazilli taraflarına yeni bir saldırıda buldukları haberinin komisyona ulaşmasını göstermektedir. Vakit; "Tahkik-i Fecai Heyeti Nazilli'de", 10 Eylül 1335, No.: 666, s. 2. Kadri Bey, 5 Teşrinievvel tarihli raporunda Yunan kuvvetlerinin saldırılarını doğrular biçimde bilgi vermektedir. bk. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım. II, s. 379. Kadri Bey raporunda Yunan topçu bataryalarının bulunduğu Umurlu'dan Çine ve Nazilli'ye taciz atışlarının yapıldığını belirtmektedir. Bölgedeki 12'nci Kolorduya mensup Mehmet Hadi Bey General Milne'ye çektiği 4 Ağustos tarihli telgrafta Umurlu tarafından gerçekleşen Yunan saldırılarının durdurulmasını talep etmektedir, bk. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi; Yıl: 12, S 46, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1964, belge No.: 1071.

⁹¹ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 30. Kadri Bey ise komisyonun 22 Eylül'de sabah 09.30'da otomobillerle Çine'ye ulaştığını belirtmektedir. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım. II, s. 379.

⁹² Miralay Şefik Bey'in komisyonla olan görüşmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şefik Aker; İstiklal Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali, C II, İstanbul, 1937, s. 226 vd. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım. II, s. 380. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 30. Jeaschke; s. 62. Görüşme sırasında Fransız Generali Bunoust, "Bugün Aydın'da üç yüz kadar Türk ahali var, eğer Yunanlar Türkleri emniyette bırakmasalar idi bunlar orada hayatta kalırlar mı idi?" sorusunu sormuş ve Miralay Şefik Bey de Fransız General'e "Çok şey! Bizim bildiğimiz Aydın'da bini müteceviz Türk nüfusu kalmıştı, bunların üst tarafı ne oldu?" sorusuyla yanıt vermiştir, bk. Aker; s. 229 vd.

⁹³ Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım. II, s. 381.

⁹⁴ Vakit; "İzmir'deki Tahkik Komisyonu", 10 Eylül 1335, No.: 666, s. 2. Komisyonun incelemeleri sırasında Amiral Bristol'un eşi de çalışmaları yakından takip etmiş ve Türk kadınlarıyla temasta bulunmuş, bk. Yeni Gün; "Türkler ve Amerikalılar", 14 Teşrinievvel 1335, No.: 207, s. 2.

Komisyon 11 Eylül'de Nazilli'ye geçmiş, buradaki Rum ve Türk şahitleri dinlemiş, 11 Eylül akşamı Aydın'a ulaşmış, 12 Eylül'de ise İzmir'e dönmüştür.⁹⁵ 19 - 24 Eylül tarihleri arasında Ödemiş, Manisa, Menemen ve Ayvalık'ı gezen komisyon, 27 Eylül tarihinde tekrar İzmir'e dönmüştür.⁹⁶ Komisyon topladığı kanıtları düzenleyip raporunu oluşturmak üzere İzmir'den hareket ederek 30 Eylül'de İstanbul'a ulaşmış ve 15 Ekim'e kadar çalışmalarını burada sürdürmüştür.⁹⁷ Amiral Bristol ise komisyondan daha önce kendi heyetiyle 27 Eylül Cumartesi akşamı saat 18.30'da İstanbul'a ulaşmıştır.⁹⁸ İstanbul'da 1 - 15 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışmalarda konferansa sunulacak olan rapora son şekli verilmiştir. Bu zaman zarfında komisyonun ne karar vereceği hususunda net bir bilgi mevcut olmasa da basında yer alan haberlerde kararın Türklerin lehine olduğu yönünde hâkim bir düşünce oluşmuştur. Kadri Bey'in İstanbul basınına verdiği demeçler de bu görüşü kuvvetlendirmiştir. Kadri Bey 1 Ekim tarihinde "Alemdar" gazetesine yaptığı açıklamada tahkikatın tamamıyla lehimize sonuçlandığından bahsederek "... Heyet, Yunanların yapmış oldukları mezalim ve facianın tamamen doğru olduğunu, Yunanların İzmir'e çıkmaları memleketin ahvaliktisadiye vesairesi için bir darbe teşkil ettiğine birçok delâil ile kanaat getirmiş..." olduğu yorumunda bulunmuştur.⁹⁹

Amiral Bristol, 1 Ekim'de "Antente" gazetesine verdiği demeçte komisyonun çalışmalarındaki gizlilik hakkında önemli açıklamalarda bulunmuştur.¹⁰⁰ Soruşturmanın sonucu ve önemi hakkında kendisinin ve çalışma arkadaşlarının bir kelime dahi açıklamada bulunmayacaklarına dair birbirlerine söz verdiklerini vurgulamış, bununla birlikte raporların hazırlandığını da sözlerine eklemiştir. Amiral Bristol raporların hiçbir tesir altında kalınmadan hazırlanmış olduğunu, her şahidin serbestçe gördüklerini anlatabilmesi için gerekli tüm tedbirlerin alındığını ve bu sayede her şahidin

⁹⁵ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 30. Kadri Bey; raporunda, komisyonun 10 Eylül akşamı otomobillerle yola çıkarak 11 Eylül'de Aydın'a döndüğünü, Nazilli'ye ise Eylül'ün 23'ünde ulaştığını yazmaktadır. bk. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım II, s. 382. Jeaschke; s. 63.

⁹⁶ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 30. Amiral Bristol 28 Eylül'de Demirci Mehmet Efe ile görüşmüştür. bk. Jeaschke; s. 67. Kadri Bey'in 5 Ekim'de Harbiye Nezaretine gönderdiği raporda komisyonun Eylül'ün 19. günü Menemen'e geldiğini; sabahtan Müslümanları, öğleden sonra da Rumları dinlediğini; 22 Eylül'de Manisa'ya ulaştığını ve burada belediye binasında toplanarak Menemen'de olduğu gibi sabah Müslümanları, öğleden sonra da Rumları dinlediğini ve ayrıca Yahudi ve Ermeni heyetlerinin de komisyonca kabul edildiğini, komisyonun daha sonra Manisa'dan İzmir'e dönerek deniz yoluyla Ayvalık'a geldiğini ve buradaki çalışmalarını da bitirdikten sonra Eylül'ün 27'sinden itibaren komisyona mensup hükümet temsilcilerinin ayrı ayrı İstanbul'a hareket etmeye başladığını bildirmiştir. Kadri Bey ayrıca, komisyonun Soma ve Bergama'ya da gitmesini teklif ettiğini ancak komisyonerlerin facianın genel seyri hakkında fikir birliğinde olması nedeniyle buna lüzum görmediklerini de raporuna eklemiştir. bk. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım II, s. 384 vd.

⁹⁷ Vakıf; "İzmir'de Yapılan Fecai", 1 Teşrinievvel 1335, No.: 687, s. 2. Jeaschke; s. 67.

⁹⁸ Vakıf; "Türk'ün Hakkı Sabit Oldu", 29 Eylül 1335, No.: 685, s. 1

⁹⁹ Alemdar; "İzmir'imize Dair", 2 Teşrinievvel 1335, No.: 1591, s. 1. Kadri Bey'in beyanâtı hakkında ayrıca bk. Vakıf; 1 Teşrinievvel 1335, s. 2

¹⁰⁰ Alemdar; "Amiral Bristol'un Beyanâtı, Dinlemeye Layık Bir Nasihat", 2 Teşrinievvel 1335, No.: 1591, s. 1. İfham; "Amiral Bristol'un Beyanâtı", 2 Teşrinievvel 1335, No.: 61, s. 1

korkusuzca ifade verebildiğini belirtmiştir. Amiral, konuşmasının sonunda Türk milletine şu tavsiyede bulunmuştur: “Siz Türkler, şerefli mazinize ve tarihinize istinat etmekle çok hata ediyorsunuz. Haklarınızı maddi esaslar üzerine bina ederseniz daha amelî bir iş görmüş olursunuz.”

Bristol'un açıklamalarından da anlaşılacağı gibi Müttelikler Arası Tahkik Komisyonuna mensup hükûmet temsilcileri raporlarını ayrı ayrı hazırladıktan sonra ortak bir raporun oluşturulması için çalışacaklardı. Ortak raporun hazırlanması hususunda çalışmaların başladığını İtalyan temsilcisi Dall'olio “Yeni Gün” muhabirine verdiği demeçte dile getirmiştir.¹⁰¹

“Yeni Gün” gazetesinin yine 12 Ekim tarihli sayısında yer alan ve ismi açıklanmayan Amerikalı ve İtalyan komisyon üyeleri ile gerçekleştirilen mülakatta da birkaç toplantıdan sonra komisyonun çalışmalarının sona ereceği haberi verilmekteydi.¹⁰² Amerikalı yetkili; dört heyetin ortaklaşa bir rapor hazırlama kararı verdiğini, mevcut çalışmaların bu merkezde olduğunu açıklayarak raporda İzmir'in işgali hakkında herhangi bir kararın yer almayacağını, karar verecek makamın Sulh Konferansı olduğunu; bununla birlikte raporda İzmir'in bundan sonrası için alacağı şekil hakkında komisyonun görüşlerinin yer alacağını belirtmiştir. Amerikalı komisyon üyesi komisyonun vazifesini şu cümlelerle izah etmiştir: “Heyetin sahayı tahkiki fevkalade vâsi peyda etti. Tahkik Heyeti bir taraftan mezalimi tahkik ederken diğer cihetten umum vilayetin siyasi, iktisadi, ticari ve hatta zirai ahval ve vaziyetini de tetkik etmiştir. Heyet İzmir'de ve mülhakatında Türk ve Rum; Osmanlı ve ecnebi pek çok tüccar ve sermayedarların efkârını dinlemiş ve sormuştur. Bu suretle evvela İzmir'e tahkikifecai fikriyle gelmiş olan heyet, vilayetin harbiumumiden evvel, harp esnasında ve mütarekeden sonra ihracat ve ithalatına, gümrük muamelatına varıncaya kadar umum muamelatiticariyesini velhasıl bütün mevcudiyeti ile alakadar olmuştur. Binaenaleyh heyetin bu husustaki tahkikat, istitlaat neticesi ile buna müstenit mütalaatin vilayetin Beşler Meclisi tarafından mukadderatiticesinin tayininde esas ittihaz edilmesi tabidir.”

İzmir'deki katliamı tahkik için gönderilen komisyonun aynı zamanda şehrin ekonomik özellikleri hakkında bilgi edinmek için ayrıca bir çalışma yürütmesi, işgalin altında yatan nedenlerden birini ortaya koymaktadır.¹⁰³

¹⁰¹ Yeni Gün; “İzmir Tahkik Heyeti”, 11 Teşrinievvel 1335, No.: 204, s. 2.

¹⁰² Yeni Gün; “Heyet Azasından İki Zatla Mülakat”, 12 Teşrinievvel 1335, No.: 205, s. 2.

¹⁰³ USS Arizona mürettebatından J. H. Dayton, 1 Haziran 1919 tarihli raporunda işgalin Yunan iş adamları hariç, İzmir'de ikamet eden çeşitli milletlere mensup iş adamları tarafından hoş karşılanmadığını, işgal devam edecek olursa İzmir'in ticari liman kimliğinin ciddi şekilde zarar göreceğini belirtmiştir. İzmir'deki Amerikan Konsolosu Harton da 4 Haziran tarihli raporunda İzmir Limanı'nın geleceği üzerinde dolaşan karabulutları şu cümlelerle dile getirmekteydi: “... Ticarete gelince, buradaki yabancı sermayedar çevreleri ve iş adamları hemfikirlerdir ki beraberinde bir felaketi getiren Yunan işgali, Rumlar ve Türkler arasındaki çete savaşları devam ettiği sürece liman ile hinterlandı arasındaki irtibatı keserek nihayetinde ekonomik bir çöküşe sebep olacaktır. Yunanların koyduğu yüksek vergiler ve ayrıcalıklı Rum tüccarları Türkleri büyük ölçüde korkutmaktadır. Amerika ve İngiliz koruması altında olanlar ise kendilerine bir güvence

Komisyon 13 Ekim’de, şimdiye kadar yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan sonucu, “Vardığımız Neticeler” başlığı altında özet bir rapor olarak İstanbul’da yayımlamıştır.¹⁰⁴ 4 maddeden oluşan raporun satır aralarında oldukça çarpıcı ifadelerle rastlanmaktadır. 1’inci maddenin a bendinde “Asayiş ve emniyeti muhafaza etmekten başka bir gayesi olmayan işgal, gerçekte bir ilhakın bütün özelliklerine sahiptir.” denilmektedir. Aynı maddede Yunan yüksek komiserinin bütün yetkilere sahip olarak denetimini sürdürdüğü, buna karşılık Türk makamlarına hiçbir yetki verilmediği için ellerinin kollarının bağlı olduğu vurgulanmaktadır. 1’inci maddenin c bendinde, bölgede yaşanan asayişsizlik ve halkın içinde bulunduğu vaziyet şu cümlelerle dile getirilmektedir: “İşgal, bugünkü şekli ile açıklık tehdidi altında bulunan halkın ihtiyaç duydukları asayiş ve sükûnun iadesi ile bağdaşmamaktadır.”

İşgalin Wilson Prensiplerinin 12’nci maddesine ve yine Wilson tarafından ortaya atılan “self-determinasyon” ilkesine aykırılığı raporun 2’nci maddesinde dile getirilmiştir:

“Komisyon şu noktaları belirtir: Türkiye’nin işgalinin gayesi, emniyet ve asayişin iade edilmesi ise bu işgal görevi Yunan kıtaları yerine, Anadolu’daki Yüksek Müttefik Komutanlığı emrindeki Müttefik kuvvetlere verilmelidir. Barış Konferansı bu memleketin Yunanistan’a tamamen ve kesin olarak ilhakına karar vermek niyetinde ise o zaman Yunan kuvvetleri yalnız başına işgali devam ettirebilirler. Bu vaziyette de Türk kuvvetlerine karşı hareket serbestisi Yunan kumandanlığına bırakılmalıdır. Yukarıda söz konusu olan düpedüz ilhak, milliyet bakımından çoğunluğa saygı gerektiren prensibe aykırı olacaktır. Çünkü bu işgal bölgesinde, İzmir ve Ayvalık şehirleri hariç olmak üzere, Türk nüfusunun Yunan nüfusuna olan üstünlüğü itiraz götürmeyecek şekilde aşîkârdır...”

Komisyonun 13 Ekim tarihli raporu hakkında “Vakit” gazetesinde yer alan haberde, komisyonun böyle bir rapor hazırlamış olmasının İzmir’in geleceği hakkındaki ümitleri kuvvetlendirdiği, gerçeği kendi gözleriyle gören komisyon üyelerine karşı duyulan güvenin ve saygının daha da arttığı belirtilmiştir.¹⁰⁵

b. Komisyonun Hazırladığı Rapor

Tahkik Komisyonu 15 Ekim tarihinde İstanbul’daki çalışmalarını noktlayıp rapora son şeklini vermiştir. Rapor 3 bölümden oluşmakla birlikte

aramaktadırlar. Ben şu kanaattayım ki bu korku, şehrin geleceği için gayrimenkul değerlerinin düşmesine neden olacaktır. Ve yerli Rumlar buna istekli görünmektedir. Çünkü Yunan işgal kuvvetleri kötü muamelelere devam ettikleri sürece ben inanıyorum ki onlarla aynı nedenlerden dolayı iş birliği içinde olan sermayedarlar gibi Türkler de denetim altına alınacaktır.” bk. American Documents on Greek...; s. 20-24.

¹⁰⁴ Sonyel; The Turco-Greek Imbroglia..., s. 71. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 80. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım II, s. 372-373.

¹⁰⁵ Vakit; “Komisyonun Kararı”, 13 Teşrinievvel 1335, No.: 699, s. 1. Haberde ayrıca, İzmir’in işgalinin Yunanistan’ın savaş sırasındaki hizmetlerine karşılık bir mükâfat olarak verildiği ancak Yunanların İzmir’de sergiledikleri tavır ile böyle bir mükâfata layık olmadıkları da vurgulanmıştır.

yaklaşık 1.000 sayfa civarındadır. İlk bölüm “12 Ağustos - 6 Ekim 1919 Tarihleri Arasında Kanıtlanan, İşgal Sürecinde Yer Alan Olaylar” başlığıyla kaleme alınmıştır. İkinci bölüm, olaylardan sorumlu kişilerin bulunmasına ayrılarak bu bölüme “Sorumlulukların Kanıtlanması” adı verilmiştir. Üçüncü bölüm ise “Komisyon Tarafından Varılan Sonuçlar” başlığı altında Paris Barış Konferansı’na sunulan tavsiyeleri ve değerlendirmeleri içermektedir. Komisyon İstanbul’da gerçekleştirdiği son toplantılarda 3 bölümden oluşan bu ana raporu 15-16 sayfadan oluşan bir özet rapor hâlinde yeniden düzenlemiştir. Bunun yanında ana raporun 200 sayfadan oluşan ikinci bir özeti de bulunmaktadır. 200 sayfalık özet raporun birer örneği İstanbul’da gerekli görülen kişi ve kurumlara verilmiştir.¹⁰⁶ Rapor ve diğer özet raporlar ile soruşturma hakkındaki belgeler 20 Ekim Pazartesi akşamı İstanbul’dan ayrılan Fransız Generali Bunoust tarafından 24 Ekim’de Paris’e ulaştırılmıştır.¹⁰⁷

Komisyonun değerlendirmesine genel olarak bakacak olursak 47 maddeden oluşan 1’inci Bölüm’de, ilk 16 madde işgalin öncesi ve işgal sırasında yaşananları içermektedir.¹⁰⁸ İlk olarak İzmir’in Mondros Mütarekesi’nin 7’nci maddesine dayanarak işgal edilmesi komisyon tarafından doğru bulunmamıştır.¹⁰⁹ Yunanların Vali Nurettin Paşa idaresinde çok kötü bir muamele gördüklerini ancak İzzet Bey göreve geldiği zaman halka ırk ayrımı gözetilmeksizin iyi davranıldığı belirtilmiştir. Türkler işgal sırasında karşı koymamışlardır. Komisyona göre Yunan kumandanı, Yunan birlikleri İzmir caddelerinde yürüyüşe geçtiği zaman hiçbir tedbir almamıştır. Raporda işgalin ilk gününde 300 - 400 dolaylarında Türk’ün öldürüldüğü vurgulanmış ancak ilk ateş açan tarafı belirlemenin imkânsız olduğu belirtilmekle birlikte ilk ateşin Yunanlarca açılmış olabileceği dile getirilmiştir.

Raporun 17 ve 32’nci maddeleri arasında Yunan kuvvetlerinin Anadolu içlerine kadar yaptığı istiladan ve Manisa, Nazilli, Turgutlu, Aydın, Ödemiş bölgelerinde Rum olmayan nüfusa yönelik saldırılardan bahsedilmektedir.

¹⁰⁶ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 31. Yeni Gün; “İzmir Tahkik Heyeti’nin Raporu”, 16 Teşrinievvel 1335, No.: 209, s. 2.

¹⁰⁷ Tasvir-i Efkâr; “İzmir Raporu”, 24 Teşrinievvel 1335, No.: 2880, s. 1. Raporun General Bunoust tarafından pazartesi akşamı yola çıkmak üzere Paris’e götürüleceği “Yeni Gün” gazetesi tarafından bildirilmiş ancak “Vakit” gazetesi bu haberi yalanlayarak raporun komisyon tarafından tayin edilecek bir zabıt vasıtasıyla Paris’e götürüleceğini yazmıştır, Yeni Gün; 16 Teşrinievvel 1335, s. 2. Vakit; “İzmir Raporları”, 17 Teşrinievvel 1335, No.: 703, s. 2.

¹⁰⁸ 1.Bölüm’ün Türkçe metni için bk. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım. II, s. 361-373. Bölümlerin değerlendirmesi hakkında ayrıca bk. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 32-34. Helmreich; s. 129-130. Evans; s. 185. Raporun 2. ve 3. Bölümleri Türk basınında 1920 yılı Ocak ayında yayımlanmıştır. Tasvir-i Efkâr; “İzmir Tahkik Heyeti’nin Raporu”, 22 Kânunusani 1336, No.: 2966, s. 1-2. Vakit; “Halden İstikbale Bir Vesika”, 21 Kânunusani 1336, No.: 794, s. 1. Raporun Fransızca metni için ayrıca bk. Vakit; 20 Kânunusani 1336, No.: 793, s. 1.

¹⁰⁹ Raporun Fransızca “L’Eclair” gazetesinin 5 Ocak 1920 tarihli sayısından alınarak yayımlanan 2.Bölüm’ünün 2. maddesinde olayların çıkış nedenini “dinî kin ve taassupta” aramanın lazım geleceği belirtilmiştir. Vakit; 21 Kânunusani 1336, s. 1. Tasvir-i Efkâr; 22 Kânunusani 1336, s. 1.

Aydın civarındaki olaylara büyük önem verilmiş ve 33 ile 40'inci maddeler arası bu olaylara ayrılmıştır. Komisyon, Yunan kuvvetlerini, Müttefik kumandanının emirlerine rağmen yaptığı katliam ve yüzlerce Türk'ü öldürmekle suçlamıştır.

Raporun 2'nci Bölümü'nde 8 maddede olayların sorumluları belirtiliyordu. İzmir'deki olaylar için Yunan kumandanı ve emri altındaki subaylar sorumlu gösterilmekteydi. Bunun yanında işgal günü mahkûmların hapisanelerden kaçmasına engel olmadığı için Türk idaresine de sorumluk yüklemekteydi. Paris Barış Konferansı emirlerini dinlemediği, İzmir civarında işgali genişlettiği ve yerli halka işgal hakkında hiçbir bilgi vermemesi ve bu nedenle paniğe yol açmasından ötürü Yunan Yüksek Komiserliği de suçlu bulunmaktaydı.¹¹⁰

4 maddeden oluşan "Sonuç" bölümünde ilk olarak başlangıçta amacın bölgede asayiş sağlama olmasına karşın Yunan Hükûmetinin ilhaktan başka bir şey yapmadığı belirtilmekteydi. İkinci olarak eğer Yunan askerleri bölgeye asayiş sağlama amacıyla gönderilmişse bunun Müttefik askerleri tarafından yapılmasının daha uygun olacağı vurgulanmaktaydı. Her şeyden önemlisi komisyon, işgalin milliyet esasına aykırı olduğunu açık bir ifadeyle dile getirmekteydi. Üçüncü olarak komisyon, Yunan kuvvetleri ile Müttefik kuvvetlerinin yer değiştirmesini istiyordu. Dördüncü ve son olarak şu nokta vurgulanmaktaydı ki Yunan kuvvetleri bölgeden çekilmiş olsaydı Müttefik kuvvetlere karşı direnmek için hiçbir neden olmayacaktı. Çünkü Türklerin karşı olduğu tek şey Yunanlardı.

c. Raporun Paris Barış Konferansı'nda Müttefikler Tarafından Değerlendirilmesi

Tahkik Komisyonunun raporu 8, 10 ve 12 Kasım tarihli toplantılarda Paris Barış Konferansı'nda görüşüldü ve bu toplantılarda Yunan Başbakanı Venizelos da hazır bulundu.¹¹¹ Fransa ve özellikle İtalya, Yunanistan'ın aleyhinde görüş belirtirken İngiltere müzakereler sırasında Yunanistan'ı destekledi. Clemenceau'ya göre Venizelos'a:

¹¹⁰ "Madde 4-a) Mezkûr makam, Meclis-i Âlî tarafından ittihaz edilmiş olup 7-27 Mayıs tarihinde Mösyo Venizelos tarafından tebliğ edilmiş talimat ahkâmına tevfiği hareket etmemiştir. Mezkur makam, İtilaf devletlerinden hiçbir mezuniyet talep etmeksizin 10/23 Mayıs tarihinde İzmir sancağının hududu haricinde kalan Aydın-Manisa ve Kasaba'ya Yunan Kumandanı tarafından asker gönderilmesi için emir verilmesine müsaade eylemiştir. b) Aynı makam işgalin vaziyeti hakkında ahaliye malumat vermemiş, bu suretle Müslüman ahali arasında heyecanın fevk-âlâde artarak bir takım iğtişaların vuku bulmasına sebep olmuştur", bk. Vakıt; 21 Kânunusani 1336, s. 1. Tasvir-i Efkâr, 22 Kânunusani 1336, s. 2. Sonyel; The Turco-Greek İmbroglio..., s. 70.

¹¹¹ Vakıt; "İzmir ve Mukadderatımız Meseleleri", 10 Teşrinisani 1335, No.: 727, s. 1. Yeni Gün; "İzmir'in Mukadderatı Etrafında", 10 Teşrinisani 1335, No.: 234, s. 1. "Yeni Gün" gazetesinin aynı sayısında "Nihayet" başlığı altında kaleme alınan başmakaletde Türk halkının raporun müzakereye konulmasını sabırsızlıkla beklediği dile getirilmiştir. Alemdar; "İzmir Meselesi Münakaşa Ediliyor", 10 Teşrinisani 1335, No.: 2630, s. 1. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 35. Evans; s. 185.

1) Yunan askerlerinin işlediği katliam,

2) Konferansın izni olmadığı hâlde Yunan ordusunun İzmir bölgesindeki faaliyetleri sorulmalıydı.

Clemenceau açıkça dile getiriyordu ki “Yunanlar Anadolu’nun fatihleri gibi davranmışlardı”. İtalyan temsilcisi DeMartino da Clemenceau’nun açıklamalarının paralelinde düşünüyordu. İşgalin bölgesel olduğunu ve hiçbir şekilde “Türk Sorunu” için kesin bir karar niteliğini taşıyamayacağını ısrarla vurguladı.¹¹² DeMartino ve Clemenceau’nun bu tutumlarına karşılık İngiliz Temsilcisi Sir Eyre Crowe Yunan haklarının ateşli bir savunucusu rolünü üstlenmişti.¹¹³ Crowe, komisyonun kendisine verilen talimat ve yetkilerin ötesine geçerek işgalin meşruluğunu araştırdığı iddiasında bulunmuş ve Yüksek Konseye şu soruları yöneltmişti: “Komisyonun raporuna uyularak eğer Yunan kuvvetlerinin İzmir’i terk etmesi sağlanırsa durum ne olacaktı? Onların yerini Türkler mi alacak yoksa Müttefikler arası bir işgal mi söz konusu olacaktı? Müttefikler arası işgal söz konusu değilse ve onların yerini alabilecek hiçbir devlet olmadığına göre Barış Konferansı Yunan kuvvetlerini İzmir’den çekmeyi gerçekten düşünecek miydi?” Crowe bu sorulardan sonra Konseye şu teklifte bulundu: “Yunanlara daha fazla hareket özgürlüğü ve aynı zamanda daha iyi sorumluluk paylaşımı verilmeliydi.” Clemenceau bu teklife şiddetle itiraz etti ve Crowe’a dönerek şu anki durumda asıl tehlikenin Yunanlara daha fazla yetki tanımak olacağını söyledi.¹¹⁴

Bu tartışmalardan sonra Konseye davet edilen Venizelos rapora karşı büyük tepki gösterdi. Yunan ordusunun mahkûm edilmesine karşı çıkıyordu.¹¹⁵ Venizelos, komisyonda Yunan Hükûmetini temsil eden Albay Mazarakis’e tanıklık etme hakkının verilmediğini söyleyince Fransız Generali Bunoust buna şiddetle karşı çıktı. Clemenceau, Venizelos’a raporda yer alan ifadeler hakkında tartışma niyetinin olup olmadığını sorunca Venizelos aynı tavrını devam ettirerek Yunan kumandanının hakkında bilgilendirilmediği bir raporun tartışılacak öneme sahip olmadığını belirterek sert bir çıkışta bulundu. Bunun üzerine Clemenceau, Venizelos’a “gerçeği meydana çıkarmak” için girişimde bulunmasını teklif etti.

Venizelos, “Yunan kuvvetlerinin işgal sırasında bazı taşkınlıklarının olduğunu” kabul etmekle birlikte bu taşkınlıkların bir açıklamasının olduğunu da dile getiriyordu. Her şeyden önce çıkartma, Yunan kumandanları üzerinde bir sorumluluk ve bu sorumluluktan kaynaklanan bir gerginliğe yol açmıştı. Ayrıca unutulmamalıydı ki Türkler işgal günü protestoda bulunarak işgal kararına karşı çıkmışlardı. General Bunoust, Venizelos’a bu noktada karşı çıkarak protestoların amacının direniş olmadığını, sadece Türk nüfusunun

¹¹² Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 35.

¹¹³ Helmreich; s. 129.

¹¹⁴ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 36

¹¹⁵ age.; s. 37. Helmreich; s. 129.

bölgede daha fazla olduğunu kanıtlamak maksadını taşıdığını belirtmiştir.¹¹⁶ Venizelos Yunan hareketlerini konferans huzurunda savunduktan sonra 12 Kasım'da Amerika Dışişleri Bakanı Mösyö Polk'u ziyaret etmiş, Türkiye ve Orta Doğu sorunları hakkında görüşmelerde bulunarak bu meselelerin derhâl çözüme kavuşturulmasını istemiştir.¹¹⁷

12 Kasım tarihli toplantıda Clemenceau tarafından Konferans adına Venizelos'a verilen nota ile Tahkik Komisyonunun raporundaki gözlemlerin Yüksek Konseyce de paylaşıldığı belirtilmiştir. Notada İzmir'in işgalinde Yunan askerî ve mülki makamlarının tedbirsiz davrandıkları onaylanmış, asla haklı görülmeyen aşırı hareketlerin sorumlusu olarak Yunan askerî makamları gösterilmiştir.¹¹⁸ Bununla birlikte İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali durumunun devamına karar verilmiştir. Bu kararın verilmesinde Batı Anadolu'nun İtalya tarafından işgali olasılığının hâlâ geçerli olması ve bu olası durumun gerçekleşmesini engellemek amacıyla İzmir'in Yunanistan tarafından işgaline izin veren İngiltere'nin Doğu politikası en büyük iki etkendir.¹¹⁹

5. Sonuç

Paris Barış Konferansı, Tahkik Komisyonu tarafından hazırlanan raporu kabul etmekle birlikte, Yunan mezalimini engelleyecek hiçbir tedbir almamıştır. Rapor Lloyd George'un çabaları sonucunda 1920 yılının Aralık ayına kadar Türk ve dünya kamuoyundan gizlenmiştir.¹²⁰ Amiral Bristol, Lloyd George'un bu tavrını eleştirerek anılarında şunları kaleme almıştır: "... Tahkikat mümkün olan en büyük dürüstlikle yürütülmüştür... Bunlardan daha dürüst ve dört başı mamur bir tahkikat tasavvur edemem. Lloyd

¹¹⁶ Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 38

¹¹⁷ Yeni Gün; "İzmir Meselesi", 13 Teşrinisani 1335, No.: 237, s. 1. Polk, Tahkik Komisyonunun raporunu gördüğünde bunu, "Venizelos Hükümeti için geniş ve zararlı bir suçlamadır." şeklinde değerlendirmiştir. bk. Evans; s. 185. Venizelos, 19 Temmuz tarihinde "Moniteur" gazetesinin Paris şubesine gönderdiği bir mektubunda ise Başkan Wilson'un Doğu sorununa bir an önce müdahale etmesi gerektiğini ancak bunun için öncelikle yapılması gereken şeyin Amerikan Senatosunun Milletler Cemiyeti Anayasası'nı kabul ederek Anayasa'daki "Manda" yönetimine onay vermesi gerektiğini belirtmiştir. bk. Alemdar; "Venizelos'un Beyanatı", 20 Temmuz 1335, No.: 1517, s. 2.

¹¹⁸ Notanın tamamı için bk. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 41-42. Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım. II, s. 145. Helmreich; s. 132.

¹¹⁹ Yeni Gün; "Sulh Konferansı'nda İzmir Meselesi: Yunan İdaresine İtimat, Tahkikat Heyetine Beyan-ı Takdirat", 17 Teşrinisani 1335, No.: 241, s. 1. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 42. 19 Kasım tarihinde Mütareke Komisyonu üyeleri Muzaffer, Kâzım ve Cevat imzalarıyla Hariciye Nezaretine çekilen telgrafta İzmir'in geleceğine dair çelişkili haberlerin gelmesiyle birlikte Tahkik Komisyonunun Yunan mezalimini onayladığı ancak İzmir'deki Yunan işgalinin devam edeceği fakat aynı zamanda bu tür olayların tekrarlanmaması için Yunanlara uyarıda bulunulacağı yönünde haberlerin alındığı bildirilmiştir, bk. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi; Yıl: 12, S 46, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1964, Belge No.: 1088.

¹²⁰ Çağrı Erhan, raporun yayımlanmasına konferans tarafından izin verilmemesinin Yunanlara cesaret verdiğini belirtmiş ve sonuç olarak yaptıkları mezalimin şiddetinin artmasına neden olduğunu vurgulamıştır, bk. Erhan; Greek Occupation of İzmir..., s. 142.

George'un raporu yayımlamamak için bahaneler uydurması basiretsizlik ve davranışı, gerçeklerin aydınlanmasını arzulamamasının sonucudur.”¹²¹

Başkan Wilson; İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgali kararının verilmesinde diğer İtilaf devletleri lideriyle başrolü paylaşmasına karşılık, gerek Tahkik Komisyonunun oluşturulması ve gerekse komisyon raporunun tartışılması esnasında sessiz kalmayı tercih etti. Amiral Bristol ve bölgede bulunan diğer Amerikalı yetkili ve görgü tanıkları dışında, Paris'teki Amerikan delegasyonuna mensup üst düzey yetkililer İzmir'de yaşanan faciaya ve bunun yarattığı sonuçlara tepkisiz kaldılar. Savaş sonrasında dünyanın yeniden şekillenmesi için millet esasına dayanan prensipleri ilan eden Wilson'un, çoğunluğu Türk olan İzmir'in Yunanistan tarafından işgaline onay vermesi büyük bir hata olmuştur. Nitekim Amiral Bristol; 17 Aralık 1921 tarihinde İstanbul'dan Washington'a gönderdiği ve ABD'nin Orta Doğu, dolayısıyla da Türkiye politikasını eleştirdiği raporunda şu ifadelere yer vermiştir:

“1919'dan beri burada gerçek bir Amerikan politikası güdülmemiştir. Yalnız iki davranışı bunlardan ayrı tutmak gerekir ama bunların her ikisi de bahtsız hareketlerdir. Birincisi, İzmir Çıkarması'na, öteki de Ermenistan sınırlarının çizilmesine katılmasıdır. Bu davranışlarıyla Orta Doğu'nun bugünkü durumunda payı vardır...”¹²²

¹²¹ Sağlamer; s. 10.

¹²² Evans; s. 340.

Kaynaklar

Sürelî Yayınlar (Gazete ve Dergiler)

Alemdar.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi.

İfham.

İkdam.

Sabah.

Tasvir-i Efkâr.

Vakit.

Yeni Gün.

Belgesel Kaynaklar

American Documents on Greek Occupation of Anatolia; Compiled by Çağrı ERHAN, Ankara, Center for Strategic Research, (SAM Papers, No.: 7/99), 1999.

ERHAN, Çağrı; Greek Occupation of İzmir and Adjoining Territories, Report of the Inter-Allied Commission of Inquiry (May-September 1919), Ministry of Foreign Affairs Center for Strategic Research, (SAM Papers No. 2/99), Ankara, 1999.

İzmir, Aydın, Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askerîye'den Mevrud Raporlar; İkinci Kitap, Dersaadet, Matba-yı Askerîye, 1335.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Olarak Makamat-ı Askerîye'den Mevrud Raporlar; Dersaadet, Matba-yı Askerîye, 1335.

SONYEL, Salahi; The Turco-Greek Imbroglia Pan-Hellenism and the Destruction of Anatolia, Ministry of Foreign Affairs Center for Strategic Research, (SAM Papers No. 5/99), Ankara, 1999.

Kitap ve Makaleler

AKER, Şefik; İstiklal Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali, C II, İstanbul, 1937.

AKŞİN, Sina; İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, C 1, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.

AKŞİN, Sina; "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri 20 Temmuz 1974'e Kadar, III. Askerî Tarih Semineri Bildiriler, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986.

ANDERSON, Mathew Smith; Doğu Sorunu (1774-1923), Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme, Çev.: İdil ESER, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.

BAYAR, Celal, Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş, C 5, İstanbul, Sabah Kitapları, 1997.

BAYAR, Celal, Ben de Yazdım, Millî Mücadele'ye Giriş, C 6, İstanbul, Sabah Kitapları, 1997.

BAYUR, Yusuf Hikmet; Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1942.

BUDAK, Mustafa; İdealden Gerçeğe, Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika, İstanbul, Küre Yayınları, 2002.

DURU, Orhan; Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1978.

EVANS, Laurence; Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924), İstanbul, Örgün Yayınevi, 2004.

FROMKIN, David; Barışa Son Veren Barış, Modern Orta Doğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922, Çev.: Mehmet HARMANCI, İstanbul, Sabah Kitapları, 2000.

HELMREICH, Paul C.; Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi, Çev.: Şerif EROL, İstanbul, Sabah Kitapları, 1996.

HOWARD, Harry N.; "Paris-San Remo-Sevr'de Türkiye'yi Yok Etme Planları - I", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S 35, Ağustos 1970.

ION, Theodore P.; "The Claims of Greece at the Peace Conference", Journal of Race Development, 9:3, Şubat 1919.

JEASCHKE, Gottard; Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922), C 1, Ankara, TTK Basımevi, 1989.

KARAL, Enver Z.; Osmanlı Tarihi, C 5, Ankara, TTK Basımevi, 1999.

KARAL, Enver Z.; Osmanlı Tarihi, C 8, Ankara, TTK Basımevi, 1983.

KURAT, Yuluğ Tekin; "Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu", VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 25-29 Eylül 1970, Kongreye Sunulan Bildiriler, C II, Ankara, TTK, 1973.

KURAT, Yuluğ Tekin; "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askerî Tarih Semineri, Ankara, Genelkurmay ATASE Yayınları, 1986.

LYBYER, Albert H.; "Turkey under the Armistice", Journal of International Relations, C XII, S 4, Nisan 1922.

McMILLAN, Margaret; Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi, İstanbul, ODTÜ Yayıncılık, 2004.

ÖZTOPRAK, İzzet; Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri, Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006.

PALLIS, Alexander Anastasius; Yunanlıların Anadolu Macerası, 1915-1922, Çev.: Orhan AZİZOĞLU, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

PARLAK, Türkmen; İşgalden Kurtuluşa 1, Yunanlılar Ege'ye Nasıl Geldi, İlk Günler, İzmir, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, 1982.

ROSWORTH, R.J.; "İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler, Editör: Marian KENT, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

SAĞLAMER, Kayhan; "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyon'un Raporu", BTDD, C IX-X, S 49, Ekim 1971.

SELEK, Sabahattin; Anadolu İhtilali, C 1, 8. Baskı, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1987.

SMITH, Michael Llewellyn; Yunan Düşü, Çev.: Halim İNAL, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2002.

SONYEL, Salahi, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C I, Ankara TTK Basımevi, 1995.

TEKELİ, İlhan - Selim, İLKİN; Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (TAHTAKILIÇ) Bey, Ankara, TTK, 1989.

TURAN, Mustafa; "İstiklal Harbinde Müttefikler Arası Tahkik Heyeti Çalışmaları, Raporu ve Tahkik Neticesi", Atatürk Yolu, Yıl: 4, C 2, S 8, Kasım 1991.

TURAN, Mustafa; Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923), Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.

Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar, Editör: Baskın ORAN, C 1, 7. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Türk İstiklal Harbi; C II, Kısım I, Ankara, Genelkurmay ATASE Yayınları, 1963.

ULUBELEN, Erol; İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2005.